

**Комунальний заклад Львівської обласної ради
«Львівська обласна універсальна
наукова бібліотека»**

**ЛЬВІВЩИНА
в 2023 році
Знаменні і пам'ятні дати краю**

Львів – 2023

УДК 006.95(477.83)

Л 89

Львівщина в 2023 році. Знаменні і пам'ятні дати краю [Текст] : календар / упоряд.: І. Зінченко, М. Гема; ред. Д. Дигас; наук. ред. І. Сварник; ЛОУНБ. – Львів, 2023. – 84 с.

Календар містить інформацію про пам'ятні події, ювілеї видатних людей, життя і творчість яких пов'язані з Львівщиною.

Видання розраховане на педагогів, просвітян, краєзнавців, молодь та всіх небайдужих до минулого і сучасного рідного краю, подій, особистостей та ін.

Авторський колектив:

*О. Вахула, М. Москва, Є. Салевич, І. Сварник, Н. Студня, І. Чорновол,
Л. Цюцюра, Т. Яворська*

Упорядники: І. Зінченко, М. Гема

Редактор Д. Дигас

Науковий редактор І. Сварник

Макетування Д. Дигас

© ЛОУНБ, 2023

© ВНІБ, 2023

ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПЕРЕЛІК ДАТ

СІЧЕНЬ

- 1** 160 років від дня народження **Адольфа Бека** (1863-1942), фундатора львівської школи фізіологів, почесного професора, ректора Львівського університету (1912-1913), президента Львівського лікарського товариства (1901)
- 135 років від дня народження **Осипа Демчука** (1888-1965), адвоката, громадського діяча, сотника УГА, співавтор першого військового підручника українською мовою «Правильник піхотинця»
 - 120 років від дня народження **Остапа Стасіва** (1903-1985), кристалофізика, доктора філософії, професора, засновника і директора Інституту кристалофізики в Берліні, дійсного члена НТШ, уродженця с. Борщовичі Пустомитівського р-ну
 - **100 років від дня народження Павла Ящука** (1923-1987), вченого, дослідника історії та теорії публіцистики, першого завідувача кафедри стилістики і редагування (1973), декана факультету журналістики Львівського державного університету ім. Івана Франка (1969-1973) (тепер – ЛНУ ім. Івана Франка)
- 6** 85 років від дня народження **Василя Стуса** (1938-1985), поета, прозаїка, перекладача, літературознавця, правозахисника, репресованого шістдесятника, лауреата Шевченківської премії за збірку поезій «Дорога болю» (1991, посмертно), Героя України (2005, посмертно) (*Всеукр.*)
- 8** 145 років від дня народження **Володимира Старосольського** (1878-1942), громадсько-політичного діяча, дійсного члена НТШ, правника, дипломата, соціолога, публіциста (автора «Теорії нації»), редактора, видавця
- 11** 175 років від дня народження **Василя Нагірного** (1848-1921), архітектора, автора церковних споруд із застосуванням неороманських форм та прийомів народної дерев'яної архітектури; громадського діяча; засновника товариств «Славія», «Народна торгівля», «Зоря», «Дністер», «Народна гостиниця», Товариства для розвою руської штуки, руханкового товариства «Сокіл»
- 110 років від дня народження **Василя Кука** (1913-2007), військового та громадсько-політичного діяча, останнього головнокомандувача УПА, голови Проводу ОУН на українських землях, голови Генерального секретаріату УГВР (липень 1950 – травень 1954)
(див. *Львівщина в 2013 році. Знаменні і пам'ятні дати краю: календар*)
- 12** 145 років від дня народження **Василя Пачовського** (1878-1942), педагога-історика, доктора філософії, поета, драматурга, публіциста,

одного з провідних представників літературного угруповання «Молода муза»

(див. *Заграва. Імена на літературній карті Львівщини: календар-альманах на 2008-2009 рр.*)

- 14** 85 років від дня народження **Левка Різника** (1938-2021), прозаїка, голови Львівської письменницької організації (1993-2007), лауреата літературних премій ім. Андрія Головка за найкращий роман року «Маргінал» (1997), ім. Олеса Гончара за книги «Усусуси на Лисоні» та «Колекціонер» (2002), Всеукраїнської літературно-мистецької премії імені братів Богдана та Левка Лепких (2011), премії Президента України «Українська книжка року» (2015), обласної премії в галузі культури, літератури, мистецтва, журналістики та архітектури в номінації «Проза – ім. Богдана Лепкого» за книги «Самотність пророка, або Добрий ангел Івана Франка» та «Крук, або П'ятдесятилітня війна» (2008)

(див. *Львівщина в 2018 році. Знаменні і пам'ятні дати краю: календар*)

- 17** 160 років від дня народження **Івана Куровця** (1863-1931), лікаря, редактора, громадсько-політичного діяча, голови і почесного члена Українського лікарського товариства (1920-1922), директора амбулаторії «Народна лічниця» (1923-1931)

- **100 років від дня народження Мирослава Мороза (1923-2006), бібліографа, літературознавця, етнографа, фольклориста, лауреата літературної премії ім. Івана Франка АН України за «Літопис життя та творчості Лесі Українки» (1993)**

- 70 років від дня народження **Ігоря Кожана** (1953), генерального директора Національного музею у Львові ім. Андрея Шептицького, заслуженого працівника культури України

- 18** 60 років (1963) з часу створення футбольної команди «**Карпати**» – футбольного клубу прем'єр-ліги України зі Львова, єдиної команди за всю історію Кубка СРСР, яка виграла трофей, виступаючи не у вищій лізі (1969)

(див. *Львівщина в 2018 році. Знаменні і пам'ятні дати краю: календар*)

- 19** 140 років від дня народження **Івана Федевича** (1883-1939), священника УГКЦ, громадсько-політичного діяча, голови філії «Просвіти» Турківщини, організатора громадських організацій «Рідна школа», «Сільський господар», «Руська бесіда», банків «Українбанк» і «Сила», низки кооперативів Турківщини

- 130 років від дня народження **Омеляна Масляка** (1893-1972), письменника, бібліотекознавця, художника-аквареліста, графіка, політв'язня більшовицьких таборів, фундатора Львівської міської

бібліотеки літератури іноземними мовами (1947, нині – відділ літератури іноземними мовами ім. Омеляна Масляка ЛОУНБ)

21 110 років від дня народження **Григорія Нудьги** (1913-1994), письменника, фольклориста, літературознавця, історика, культуролога, в'язня сталінських концтаборів

22 420 років (1603) з часу одержання **Жовквою** магдебурзького права

• 90 років від дня народження **Івана Могитича** (1933-2006), засновника і довголітнього директора реставраційного інституту «Укрзахідпроектреставрація», академіка Академії будівництва України, народного архітектора України, члена-кореспондента Української академії архітектури, заслуженого працівника культури України, кандидата історичних наук

31 140 років від дня народження **Григорія Лакоти** (1883-1950), єпископа УГКЦ, релігійного і громадського діяча, історика церкви, професора, ректора Перемишльської духовної семінарії (1918-1926), політв'язня більшовицьких таборів, блаженного (обряд беатифікації відбувся у 2001 р. за участі Папи Івана Павла II)

ЛЮТИЙ

2 160 років від дня народження **Тимофія Бордуляка** (1863-1936), священника УГКЦ, письменника, публіциста, перекладача, поліглота, просвітянина (організував українські школи в селах), громадського діяча

(див. Заграва. Імена на літературній карті Львівщини: календар-альманах на 2013 рік)

3 160 років від дня народження **Климентини Попович-Боярської** (1863-1945), письменниці, педагога, активної учасниці жіночого руху в Галичині

7 540 років (1483) з часу видання латинською мовою першої відомої друкованої книги «Прогностична оцінка поточного 1483 року», написаної українцем Юрієм Котермаком (Дрогобичем)

9 130 років від дня народження **Ганни Дмитерко-Ратич** (1893-1981), педагога, десятиці УСС, згодом – УГА, громадської діячки, активістки «Рідної школи», «Просвіти», Пласту

(див. Львівщина в 2018 році. Знаменні і пам'ятні дати краю: календар)

10 100 років від дня народження **Петра-Богдана Крип'якевича** (1923-1980), хіміка-неорганіка, доктора хімічних наук, одного з засновників львівської наукової кристалохімічної школи

14 170 років від дня народження **Ізидора Пасічинського** (1853-1930), священника УГКЦ, поета, байкаря, етнографа, мецената, громадського діяча

- 15** 100 років від дня народження **Василя Сапеляка (1923-2016)**, пароха храму Покрови Пресвятої Богородиці у Львові (1991-2007) і першого настоятеля Салезіянської присутності східного обряду УГКЦ в Україні
- 130 років від дня народження **Антон Княжинського (1893-1960)**, військовика, освітнього і громадського діяча, літературознавця, професора, директора Коломийської гімназії, політв'язня більшовицьких таборів
 - 60 років від дня народження **о. Ореста Фредини (1963)**, настоятеля храму Різдва Пресвятої Богородиці у Львові (Сихів)
- 21** 75 років від дня народження **Романа Пастуха (1948)**, журналіста, редактора, поета, краєзнавця, етнографа, фольклориста, літературознавця, культурно-громадського діяча; лауреата Бойківського літературно-краєзнавчого конкурсу ім. Мирона Утриска (1999), літературних премій ім. Івана Франка за книгу «Франкова доля» (2010), ім. Ірини Вільде за книгу «Корона Данила Галицького» (2011)
(див. Львівщина в 2018 році. Знаменні і пам'ятні дати краю: календар)
- 50 років від дня народження **Мар'яни Савки (1973)**, поетки, дитячої письменниці, літературознавиці, головної редакторки і співзасновниці Видавництва Старого Лева, перекладачки, громадської діячки, членкині Ради Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва; Асоціації українських письменників та НСПУ, Українського ПЕН, лідерки тріо Мар'яничі, віцепрезидентки літературної премії «Великий Їжак»
- 23** 120 років від дня народження **Амвросія Сенишина (1903-1976)**, церковного діяча, василіянина, митрополита Філадельфійського УГКЦ
(див. Львівщина в 2003 році. Знаменні і пам'ятні дати: календар)
- 26** 110 років від дня народження **Дарії Ребет (1913-1992)**, визначної політичної і громадської діячки, публіцистки, правника, голови Проводу ОУНЗ (1979-1991), дружини Лева Ребета
- 90 років від дня народження **Любомира Гузара (1933-2017)**, патріарха-предстоятеля УГКЦ (2001-2011), священника (з 1958 р.), єпископа (з 1977 р.), голови Львівської архієпархії в Римі (1984-1991), кардинала (з 2001 р.), Верховного архієпископа Львівського (з 2001 р.), Києво-Галицького (з 2005 р.), архієпископа-емерита (з 2011 р.), сподвижника Йосипа Сліпого, доктора богослов'я
(див. Львівщина в 2013 році. Знаменні і пам'ятні дати краю: календар; Львівщина в 2018 році. Знаменні і пам'ятні дати краю: календар)

- 27 160 років від дня народження **Олекси Пристая** (1863-1944), священника УГКЦ, релігійного та громадського діяча, письменника-мемуариста, автора спогадів «Із Трускавця у світ хмародерів»

БЕРЕЗЕНЬ

- 6 165 років від дня народження **Теодора Біленького** (1858-1939), педагога, кооператора, громадського діяча Самбірщини, директора учительської семінарії (1894-1914), засновника і директора жіночої учительської семінарії «Рідна школа» (1921-1932)
- 140 років від дня народження **Василя Панейка** (1883-1956), дипломата, публіциста, редактора газети «Діло» (1912-1918), громадсько-політичного діяча
- 7 450 років (1573) з часу заснування Іваном Федоровичем (Федоровим) друкарні у Львові
- 12 160 років від дня народження **Володимира Вернадського** (1863-1945), вченого-енциклопедиста, філософа, природознавця, основоположника геохімії і біогеохімії, першого президента Академії наук України, дійсного члена НТШ, засновника Національної бібліотеки Української держави (нині – Національна бібліотека України ім. Володимира Вернадського) (*Всеукр.*)
- 20 110 років від дня народження **Володимира Кунанця** (1913-1948), вчителя, видавця, діяча національно-визвольного руху, члена Пласту, ОУН
(див. *Львівщина в 2018 році. Знаменні і пам'ятні дати краю: календар*)
- 21 95 років від дня народження **Олега Романіва** (1928-2005), вченого в галузі металознавства та міцності конструкційних матеріалів, професора (1973), члена-кореспондента НАН України (1985), заслуженого діяча науки і техніки України (1998), двічі лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки (1975, 1995); ініціатора відродження і довголітнього голови НТШ в Україні, генерального секретаря Світової ради НТШ
- 22 110 років від дня народження **Володимира Кашицького** (1913-2001), мецената, громадського і культурного діяча, члена Пласту, лауреата відзнаки «Галицький лицар – 2001», премії ім. Євгена Чикаленка
- 23 180 років від дня народження **Юліана Целевича** (1843-1892), педагога, історика, просвітницького та громадського діяча, подвижника українського духовного відродження другої половини ХІХ ст., голови НТШ (1892)
- 28 240 років від дня народження **Венедикта Левицького** (1783-1851), діяча УГКЦ, педагога, заступника ректора Львівської духовної семінарії, професора моральної теології Львівського університету

- 90 років від дня народження **Юрія Шухевича** (1933-2022), політичного діяча, члена Української Гельсінської групи, багаторічного політв'язня більшовицьких таборів, народного депутата України 8-го скликання, сина очільника українського національного руху Романа Шухевича, Героя України (2006)

(див. Львівщина в 2018 році. Знаменні і пам'ятні дати краю: календар)

- 29** 55 років від дня народження **Мирона Капралія** (1968), вченого, доктора історичних наук (2004), професора, керівника Львівського відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. Михайла Грушевського НАН України (з 2012 р.), автора численних праць з історіографії, соціальної історії та джерелознавства ранньомодерного періоду, демографії та соціотопографії, історії ремесла

(див. Львівщина в 2018 році. Знаменні і пам'ятні дати краю: календар)

Цього місяця виповнюється

- 30 років** (1993) з часу створення на базі Інституту суспільних наук АН УРСР Інституту українознавства ім. Івана Крип'якевича НАН України

КВІТЕНЬ

- 1** **100 років від дня народження Костянтина Трофимовича (1923-1993), ученого-славіста, професора Львівського університету ім. Івана Франка, завідувача кафедри слов'янської філології, декана філологічного факультету (1979-1986)**

(див. Львівщина в 2003 році. Знаменні і пам'ятні дати краю: календар; Львівщина в 2013 році. Знаменні і пам'ятні дати краю: календар)

- 10** 125 років від дня народження **Степана Скрипника** (1898-1993), державного, політичного і церковного діяча, святійшого патріарха Київського і всієї України Мстислава, предстоятеля УАПЦ (*Всеукр.*)

- 21** 70 років від дня народження **Зоряна Попадюка** (1953), дисидента, правозахисника, громадського діяча, політв'язня більшовицьких таборів

(див. Львівщина в 2018 році. Знаменні і пам'ятні дати краю: календар)

- 22** **200 років від дня народження Василя Ільницького (1823-1895), історика, педагога, письменника, перекладача, видавця, священника, громадського і культурного діяча, театрального критика**

- 28** 80 років (1943) з часу створення у Львові дивізії «Галичина», згодом Першої української дивізії Української національної армії

(див. Львівщина в 2013 році. Знаменні і пам'ятні дати краю: календар)

ТРАВЕНЬ

- 2** 60 років від дня народження **Оксани Лозової** (1963), письменниці, поетки, перекладачки, редакторки

- 8** 65 років від дня народження **Василя Куйбіди** (1958), політика, науковця, громадського діяча, поета, народного депутата України 5-го та 6-го скликань, голови Народного руху України (з 2012 р.), міського голови Львова (1994-2002), професора (2003), президента Національної академії державного управління при Президентові України (з 2016 р.)
(див. Львівщина в 2018 році. Знаменні і пам'ятні дати краю: календар)
- 12** 190 років від дня народження **Бенедикта Дибовського** (1833-1930), зоолога, географа, лікаря, літературознавця; завідувача кафедри зоології Львівського університету (1884-1906), засновника музею зоології в цьому ж університеті, дослідника Сибіру, зокрема озера Байкал
- 13** 60 років від дня народження **Олександра Кривенка** (1963-2003), журналіста, редактора львівських газет «Поступ» і «Post-Поступ», головного редактора «Телевізійної служби новин» на телеканалі «1+1» і журналу «Політика і культура (ПіК)», громадсько-політичного діяча, одного з організаторів Товариства Лева, члена Народного руху України, депутата Львівської облради (1990-1994). Щороку в день його народження вручається премія «За поступ у журналістиці» ім. Олександра Кривенка і виголошується публічна Лекція Свободи його пам'яті в Українському католицькому університеті
(див. Львівщина в 2013 році. Знаменні і пам'ятні дати краю: календар)
- 20** **50 років від дня народження Наталки Сняданко (1973), письменниці, перекладачки, журналістки, членкині Українського ПЕН, лауреатки премії ім. Джозефа Конрада-Коженьовського**
- 25** 95 років від дня народження академіка **Ярослава Підстригача** (1928-1990), вченого в галузі теоретичної механіки, основоположника теоретичного моделювання в механіці деформованих середовищ; голови Західного наукового центру АН УРСР (1972), директора Інституту прикладних проблем механіки і математики АН УРСР (1978), заслуженого діяча науки УРСР (1979), лауреата Державної премії України (1975) і премії ім. Миколи Крилова АН України за цикл праць «Математичні основи термомеханіки» (1977)
- 28** 90 років (1933) з часу відкриття пам'ятника на могилі Івана Франка на Личаківському кладовищі у Львові (скульптор – Сергій Литвиненко)
- 29** 80 років від дня народження **Богдана Чайковського** (1943-2016), багаторічного директора Львівського історичного музею (1978-2015), заслуженого працівника культури України, заступника голови Асоціації музеїв та галерей західного регіону, голови ради директорів музеїв Львівщини, члена національного комітету Міжнародної Ради музеїв

Цього місяця виповнюється

70 років (1953) з часу заснування Нового Роздолу – міста хіміків

ЧЕРВЕНЬ

- 1 120 років від дня народження **Василя Величковського** (1903-1973), новомученика УГКЦ, релігійного діяча, єпископа, редемпториста
- 3 160 років від дня народження **Євгена Петрушевича** (1863-1940), громадсько-політичного діяча, диктатора ЗУНР. Помер у Берліні, перепохований на Личаківському кладовищі у Львові 1 листопада 2002 року
(див. Львівщина в 2008 році. Знаменні і пам'ятні дати краю: календар)
- 4 70 років від дня народження **Наталії Дзюбенко-Мейс** (1953), письменниці, публіцистки, членкині НСПУ, заслуженої працівниці культури України, лауреатки премій ім. Олесея Гончара (2000), ім. Дмитра Нитченка (2002), ім. Пантелеймона Куліша (2019), Народної премії України ім. Тараса Шевченка
- 7 125 років від дня народження **Софії Парфанович-Волчук** (1898-1968), однієї з перших лікарки, яка розпочала приватну практику у Львові; громадської діячки, журналістки, головної редакторки часопису «Відродження», дійсної членкині Української академічної громади, Союзу українок, НТШ
(див. Львівщина в 2008 році. Знаменні і пам'ятні дати краю: календар)
- 8 140 років від дня народження **Ольги-Олександри Дучимінської** (1883-1988), письменниці, мистецтвознавиці, літературного критика, перекладачки, педагога, історика літератури, фольклористки і етнографині, журналістки, організаторки жіночого руху в Галичині
- 11 140 років від дня народження **Михайла Тершаковця** (1883-1978), історика літератури, педагога, доктора філософії (1948), члена НТШ. Працював у Львівській і Сяноцькій гімназіях (1906-1940), був доцентом Львівського університету (1940-1941), професором Віденського університету (1945-1948)
- 13 60 років від дня народження **Олександра Надраги** (1963), професора кафедри факультетської та шпитальної педіатрії (2005-2006), завідувача кафедри дитячих інфекційних хвороб (з 2006 р.) Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького
- 35 років (1988) з часу створення Львівського обласного Товариства української мови ім. Т. Шевченка (ТУМ), яке очолив Роман Іваничук
- 15 250 років від дня народження **Івана Лаврівського** (1773-1846), священника УГКЦ, освітнього і громадського діяча, мовознавця, історика, професора Львівського університету (1798-1804), ректора Львівської духовної семінарії (1814-1820)
- 22 125 років від дня народження **Євгена Храпливого** (1898-1949), агронома, діяча кооперативного руху, ідеолога і практика суспільної

агрономії в Галичині, директора товариства «Сільський господар» (1928), організатора Хліборобського вишколу молоді, засновника і першого голови Товариства українських агрономів, редактора журналів «Господарсько-кооперативний часопис», «Українське молочарство» та Сільськогосподарської енциклопедії, засновника журналу «Український агрономічний вісник» (1934-1938), професора Українського вільного університету в Мюнхені, дійсного члена НТШ

- 26** 110 років від дня народження **Петра Мірчука** (1913-1999), політичного діяча, дослідника історії визвольних змагань українського народу ХХ ст., журналіста, видавця
(див. Львівщина в 2008 році. Знаменні і пам'ятні дати краю: календар)

Цього місяця виповнюється

- 30 років** тому (1993) у Сокалі проведено Перший Всесвітній конгрес гімназистів Сокальської гімназії

ЛИПЕНЬ

- 4** 90 років від дня народження **Мирона Сташківа** (1933-2014), заслуженого працівника культури України, завідувача науково-методичного відділу ЛОУНБ
(див. Львівщина в 2003 році. Знаменні і пам'ятні дати краю: календар; Львівщина в 2008 році. Знаменні і пам'ятні дати краю: календар; Львівщина в 2013 році. Знаменні і пам'ятні дати краю: календар)
- 7** 35 років (1988) з часу заснування у Львові Української Гельсінської спілки – громадсько-політичної і правозахисної організації, головою якої було обрано Левка Лук'яненка; згодом на базі УГС була створена Українська республіканська партія
(див. Львівщина в 2018 році. Знаменні і пам'ятні дати краю: календар)
- 16** 90 років від дня народження **Бориса Білинського** (1933), доктора медичних наук (1972), професора (1977), завідувача кафедри онкології і радіології (з 1986 р.), проректора з лікувальної (1981-1991) та наукової роботи (1991-2000) Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького, академіка Академії вищої школи України (1993), члена Європейського товариства мамологів (1994), автора понад 200 наукових праць, члена НТШ (1992)
- 20** 135 років від дня народження **Юліана Павликовського** (1888-1949), економіста, агронома, голови Крайового союзу українських кооператив, голови Ревізійного союзу українських кооператив (РСУК) (1922-1944), громадсько-політичного діяча, публіциста, співзасновника Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО)
- 26** 65 років від дня народження **Галини Пагутяк** (1958), письменниці, лауреатки Міжнародної українсько-австралійської премії НСПУ та

Фонду Наталії та Ернеста Гуляків «Айстра», лауреатки Шевченківської премії за книгу «Слуга з Добромиля» (2010)

(див. Львівщина в 2018 році. Знаменні і пам'ятні дати краю: календар)

28 1035 років (988) з часу Хрещення Русі-України

31 170 років (1853) тому у львівській аптеці Петра Міколяша «Під золотою зіркою» (нині – вул. Коперника, 1) засвітилася перша в світі гасова лампа, винайдена фармацевтом Ігнатієм Лукасевичем

СЕРПЕНЬ

2 80 років від дня народження **Петра Шкраб'юка** (1943), поета, літературознавця, історика, члена НСПУ, НСЖУ, доктора історичних наук, лауреата премій фонду Воляників-Швабінських за книгу «Крехів: дороги земні і небесні» (2003), ім. В'ячеслава Чорновола за програму «Дорога до храму» (2007), ім. Ірини Вільде (2013), ім. Ірини Калинець (2018)

(див. Загрова. Імена на літературній карті Львівщини: календар-альманах на 2013 рік)

3 190 років від дня народження **Омеляна Огоновського** (1833-1894), вченого-філолога, етнографа, педагога, доктора філософії (1865), завідувача кафедри руської (української) мови і літератури Львівського університету, громадського діяча, письменника, одного із засновників «Просвіти» (голови, 1877-1894), НТШ (1893)

9 120 років від дня народження **Василя Шевчука** (1903-1948), священника УГКЦ, релігійного діяча, капелана УПА

- 80 років від дня народження **Олега Гнатейка** (1943), професора Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького, заслуженого діяча науки і техніки (1998), директора ДУ «Інститут спадкової патології НАМНУ»

- 110 років від дня народження **Івана Керницького** (1913-1984), письменника, фейлетоніста, гумориста, журналіста

14 150 років від дня народження **Івана Боберського** (1873-1947), одного із засновників української фізичної культури, редактора, публіциста, організатора сокільсько-січового руху, голови товариства «Сокіл-Батько» (1910-1914), члена Бойової управи і четаря УСС, ім'я якого з 2016 р. носить Львівський державний університет фізичної культури

15 150 років від дня народження **Йосипа Застирця** (1873-1943), священника УГКЦ; історика-германіста, доктора філософії (1914), публіциста, письменника, громадського та освітнього діяча; висунув Івана Франка на здобуття Нобелівської премії (1915)

- 19** 110 років від дня народження **Зиновія Тершаковця** (1913-1948), військового та політичного діяча, крайового провідника ОУН Львівського краю, командувача УПА-Захід
- 24** 95 років від дня народження **Левка Лук'яненка** (1928-2018), дисидента, співзасновника Української Гельсінської групи, політв'язня, політика та громадського діяча, народного депутата України 1-го, 2-го, 4-го і 5-го скликань, письменника, лауреата Шевченківської премії за зібрання творів у 13 томах «Шлях до відродження» (2016), Героя України (2005) (*Всеукра.*)
- 30** 240 років (1783) з часу заснування цісарем Йосипом II Генеральної духовної семінарії у Львові (нині – Львівська духовна семінарія Святого Духа)
- 115 років від дня народження **Мирона Утриска** (1908-1988), організатора ОУН на Турківщині, дослідника Бойківщини, правника, організатора кооперативів, спортивного товариства «Бескид», Пласту; голови товариства «Відродження» (1932), його ім'ям названо бойківський літературно-краєзнавчий конкурс
- 31** 140 років від дня народження **Осипа Назарука** (1883-1940), правника, письменника, журналіста, громадсько-політичного діяча; керівника Пресової кватири УСС, члена урядів УНР і ЗУНР, редактора «Нової Зорі»

ВЕРЕСЕНЬ

- 4** 60 років від дня народження **Ірини Вовк** (1963), поетки, драматургині, театрального критика, сценаристки, етнографині, релігієзнавиці, акторки Молодіжного театру «МЕТА» у Львові
(див. *Заграва. Імена на літературній карті Львівщини: календар-альманах на 2013 рік*)
- 9** 120 років від дня народження **Лева Шанковського** (1903-1995), економіста, журналіста, військового історика, політичного діяча, учасника національно-визвольної боротьби, члена УГВР, дійсного члена НТШ
- 13** **150 років від дня народження Дениса Лукіяновича (1873-1965), письменника, літературознавця, педагога, доцента Львівського університету (з 1939 р.), співробітника «Літературно-наукового вісника», журналів «Народ», «Дзвінок», газети «Нова Буковина», автора праць про творчість Т. Шевченка, І. Франка, О. Кобилянської, Н. Кобринської**
- 14** 165 років від дня народження **Володимира Масляка** (1858-1924), письменника, літературного критика, перекладача, видавця, журналіста, співробітника газет «Діло», «Нова реформа», журналу «Зеркало»;

викладав у гімназіях Станіслава, Перемишля, Золочева, Коломиї, Бучача, Львова

17 170 років від дня народження **Михайла Павлика** (1853-1915), письменника, публіциста, громадсько-політичного діяча (разом з Іваном Франком створив Русько-українську радикальну партію, 1890), дійсного члена НТШ

22 120 років (1903) з часу заснування українського шпиталю «Народна лічниця» (з 1938 р. – ім. Митрополита Андрея Шептицького) – першої української лікарні в Галичині

(див. Львівщина в 2003 році. Знаменні і пам'ятні дати краю: календар; Львівщина в 2013 році. Знаменні і пам'ятні дати краю: календар)

26 145 років від дня народження **Михайла Галушинського** (1878-1931), педагога, військового, культурно-освітнього і громадсько-політичного діяча, видавця, публіциста, команданта Легіону УСС, члена НТШ

• 130 років від дня народження **Осипа Думіна (Думина)** (1893-1945), сотника УСС і Армії УНР, діяча УВО, письменника, журналіста

ЖОВТЕНЬ

2 80 років від дня народження **Богдана Стельмаха** (1943), поета, драматурга, перекладача, заслуженого діяча мистецтв України, лауреата літературних премій ім. Івана Котляревського (1992), Лесі Українки (1996), «Благовіст» (2004), ім. Маркіяна Шашкевича за книгу віршів і казок «Писанка» (1994), першої премії конкурсу «Коронація слова» в номінації «Пісенна лірика»

(див. Заграва. Імена на літературній карті Львівщини: календар-альманах на 2013 р.; Львівщина в 2018 році. Знаменні і пам'ятні дати краю: календар)

3 135 років від дня народження **Михайла Коваліва** (1888-1945), фахівця в галузі торгівлі та банківської справи, викладача торгівельної справи в гімназії товариства «Рідна школа» (1928-1937), директора «Промбанку» (1937-1938), члена правління «Центросоюзу» (1935-1939) у Львові

5 150 років від дня народження **Михайла Яцківа** (1873-1961), письменника, літературного критика, члена угруповання «Молода муза»; його твори перекладалися російською, польською, чеською, німецькою, французькою і японською мовами, входили до антологій новелістики світу

10 100 років від дня народження **Івана Одрехівського** (1923-1994), художника, майстра тематичної скульптури з дерева

14 140 років від дня народження **Івана Кривецького** (1883-1940), історика школи Михайла Грушевського, бібліографа, фольклориста, журналіста, громадського діяча, головного архівіста УГА, редактора урядової газети

ЗУНР та часописів «Наша школа» (1909-1912), «Стара Україна» (1924-1925), дійсного члена, керівника бібліотеки НТШ

(див. Львівщина в 2003 році. Знаменні і пам'ятні дати краю: календар; Львівщина в 2008 році. Знаменні і пам'ятні дати краю: календар)

- 20** 55 років від дня народження **Романа Лесика** (1968), хіміка-фармацевта, професора, завідувача кафедри фармацевтичної, органічної і біоорганічної хімії (з 2015 р.), автора понад 500 наукових та навчально-методичних праць, серед яких 30 патентів України, лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки (2019)

ЛИСТОПАД

- 1** 135 років від дня народження **Володимира Свідерського** (1888-1952), лікаря УСС, члена Українського лікарського товариства у Львові, мецената (у власному будинку в селі Білий Камінь на Золочівщині безкоштовно лікував хворих, готував ліки, матеріально підтримував читальню товариства «Просвіта», Союз українок, друковані видання товариств «Сільський господар», «Молодий господар»)

- 5** 55 років (1968) з часу самоспалення на Хрещатику у Києві воїна УПА, учасника руху опору в СРСР, в'язня радянських тюрем і концтаборів **Василя Макуха** (1927-1968) на знак протесту проти комуністичної тоталітарної системи, колоніального становища України, політики русифікації та агресії СРСР проти Чехословаччини

- 6** 175 років від дня народження **Михайла Цегельського** (1848-1944), священника УГКЦ, церковного і громадського діяча, члена-засновника Українського католицького союзу (1931), ініціатора будівництва церков у Кам'янці-Струмиловій та Києві, створення філій «Просвіти», «Народного дому» у Кам'янці-Струмиловій

- 17** 50 років від дня народження **Маріанни Кіяновської** (1973), поетки, прозаїка, есеїстки, перекладачки, літературного критика, літературознавиці, членкині Українського ПЕН, лауреатки Шевченківської премії за збірку поезій «Бабин яр. Голосами» (2020)

- 19** 60 років від дня народження **Андрія Гречила** (1963), історика, фахівця в галузі геральдики, вексилології, фалеристики та сфрагістики, доктора історичних наук, дійсного члена НТШ, одного з засновників і голови Українського геральдичного товариства, члена Міжнародної академії геральдики

- 27** 100 років від дня народження **Івана Хоми** (1923-2006), єпископа УГКЦ, професора, ректора Українського католицького університету ім. св. Климента в Римі (1985-2001), редактора журналу «Богословія»

(див. Львівщина в 2008 році. Знаменні і пам'ятні дати краю: календар)

ГРУДЕНЬ

- 1** 160 років від дня народження **Михайла Коса** (1863-1930), лікаря, першого українця-окуліста в Галичині, члена-засновника Українського лікарського товариства, громадського діяча, публіциста, поліглот, мецената, члена НТШ
- 130 років від дня народження **Андрія Палія** (1893-1961), громадського, військового і кооперативного діяча, поручника, командира сотні Гірської бригади УГА (1918-1919), директора «Маслосоюзу» у Львові (1924-1939), члена УНР
- 3** 80 років від дня народження **Яреми Кравця** (1943), романського філолога, перекладача, літературознавця, доцента Львівського національного університету ім. Івана Франка, дійсного члена НТШ, лауреата премії часопису «Літературний Львів»
- 8** 155 років (1868) з часу заснування у Львові культурно-просвітницького товариства «Просвіта», першим головою якого був професор Академічної гімназії **Анатоль Вахнянин**
(див. Львівщина в 2018 році. Знаменні і пам'ятні дати краю: календар)
- 23** 60 років тому (1963) **Йосифа Сліпого** було призначено Верховним Архієпископом Львівським – предстоятелем УГКЦ
- 25** 175 років від дня народження **Стефана Коваліва** (1848-1920), письменника, публіциста, педагога, автора шкільних підручників і понад 100 художніх творів, надрукованих у «Літературно-науковому віснику», газетах «Батьківщина», «Буковина». Його ім'я носить вулиця та новий мікрорайон у місті Бориславі
- 29** 165 років від дня народження **Данила Лепкого** (1858-1912), священника УГКЦ, письменника, публіциста, етнографа, просвітянина, організатора кредитного товариства, керівника філії товариства «Просвіта» у Старому Самборі, автора повістей з галицького життя

ЦЬОГО РОКУ ВИПОВНЮЄТЬСЯ

- 910 років** (1113) з часу заснування селища Щирець Пустомитівського р-ну
- 835 років** (1188) з часу першої згадки про Пліснесько – давньослов'янське та давньоруське городище біля села Підгірці Бродівського р-ну
- 810 років** (1213) з часу першої літописної згадки в Галицько-Волинському літописі про Городок
- 785 років** (1238) з часу першої згадки про Дрогобич
- 655 років** (1368) з часу першої згадки про Жовкву
- 655 років** (1368) з часу надання місту Судова Вишня магдебурзького права
- 630 років** (1393) з часу надання місту Жидачеву магдебурзького права
- 550 років** (1473) з часу надання місту Комарно магдебурзького права
- 500 років** (1523) з часу надання місту Золочеву магдебурзького права
- 470 років** (1553) з часу надання місту Старий Самбір магдебурзького права
- 445 років** (1578) з часу заснування папірні в Буську
- 415 років** (1608) з часу відкриття Львівської єзуїтської колегії, згодом бібліотеки Львівського національного університету ім. Івана Франка
- 400 років** (1623) з часу надання місту Перемишляни магдебурзького права
- 250 років** (1773) з часу заснування у Львові Медичної колегії – першого медичного освітянського закладу
- 220 років** (1803) з часу заснування Домініком Андреоллі, підприємцем швейцарського походження, цукерні у Львові
- 190 років** (1833) з часу створення у Львові «Руської трійці» – літературного гуртка прогресивної молоді на чолі з Маркіяном Шашкевичем
- 175 років** (1848) з часу скасування панщини в Галичині та Закарпатті
- 165 років** (1858) з часу запровадження у Львові газових ліхтарів для освітлення вулиць
- 155 років** (1868) з часу утворення у Львові науково-медичного об'єднання фармацевтів Галичини
- 140 років** (1883) з часу заснування з ініціативи Василя Нагірного першого споживчого кооперативу на західноукраїнських землях «Народна торгівля»
- 140 років** (1883) з часу встановлення міської телефонної мережі у Львові
- 140 років** тому (1883) у Львові відкрито Янівський цвинтар
- 130 років** (1893) з часу створення у Львові «Гранд-готелю» (архітектор Еразм Гарматник)
- 125 років** (1898) з часу заснування Крайового Союзу Кредитового у Львові
- 120 років** (1903) з часу заснування у Львові Вищого музичного інституту ім. Миколи Лисенка (нині – Львівська національна музична академія ім. Миколи Лисенка)
- 120 років** від дня народження **Олімпії (Ольги Біди)** (1903-1952), української монахині згромадження Св. Йосифа, зарахованої до лику блаженних, репресованої
- 50 років** (1973) з часу відкриття в Тель-Авіві пам'ятника митрополиту Андрею Шептицькому
- 35 років** (1988) з часу створення у Львові академічного молодіжного театру ім. Леся Курбаса

6 січня

Василь СТУС

До 85-річчя від дня народження (1938-1985)

«Не приховую, що, крім цього, мав і зухвалу звичку переступати межу – так, як це робить дитина, так, як це звикла робити людина, живучи в світі, так, як це поети робили до мене і робитимуть після мене. Література для мене – це все. Це моє покликання. Це моє життя. Я хочу працювати для радянської культури і був би щасливий, аби мав змогу працювати для неї в поті чола, працювати денно іночно, працювати навіть без винагороди – як поет, як критик, як перекладач, як майбутній прозаїк. Коли ж мене позбавлять такої змоги – тоді мені немилий і білий світ».

В. СТУС

Останнє слово на суді 1980 року

Василь Стус народився у селі Рахнівка Вінницької області. Через два роки його батьки, Семен Дем'янович та Ілина Яківна, переїхали до Сталіна (тепер – Донецьк), там Василь закінчив школу й педагогічний інститут. Вчителював, служив в армії, був літературним редактором газети «Социалистический Донбасс». У 1963 році вступив до аспірантури Інституту літератури ім. Т. Шевченка АН УРСР та переїхав до Києва. 4 вересня 1965 року поет взяв участь у протесті проти репресій серед української інтелігенції, який відбувся в київському кінотеатрі «Україна». За це був відразу виключений з аспірантури. Розпочався новий період його життя – дисидентський.

Життя Стуса переповнене парадоксів. Обдарований поет-поліглот з феноменальними знаннями, член РЕН-клубу, був гнаний і переслідуваний на Батьківщині, працював архівістом, інженером, сталеваром, двічі відбував ув'язнення (1972-1977, 1977-1979 – на засланні; 1980 і до смерті), загалом провівши в тюрмах і на засланні дванадцять років. «Український народ в останнє десятиліття дав багато покутників за гріхи і слабості замороженого конформізмом покоління, – писав Євген Свєрстюк. – Серед них було чимало працівників пера. Але Василь Стус був найсуворішим,

найнепримиреннішим. Він творив книгу великого національного болю, разом з тим – сувору легенду свого життя. Як у всякому великому житті – повторилися путь невизнання у фарисейському світі, суд синедріону й страдницька путь на Голготу».

Незважаючи на нелегке життя, Стус ніколи не втрачав натхнення і жив за принципом: те, що нас не вбиває, робить нас сильнішим! (Ніцше). Справді, невдачі й нещастя, які сипалися на поета, немов на біблійного Йова, гартували його дух. І вже зовсім не перешкоджали йому писати – у стіл, як правило. За життя поета з друку вийшли лише дві збірки його творів: «Зимові дерева» (Брюссель, 1970) і «Свіча в свічаді» (Нью-Йорк, 1977).

Захоплення поезією, як згадував сам Стус, розпочалося з подільської колискової мами – перший вірш, який він знав напам'ять. Під час навчання в школі мріяв стати геологом. А свої перші вірші написав, коли закохався в однокласницю. Василь дуже багато читав. Вживати допомагала віра в Бога – Стус був побожною людиною. Захопився поезією під впливом Бориса Пастернака, а особливо Еріха Марії Рільке. Зрештою, джерел натхнення мав чимало. Поет цікавився новинками філософії, захоплювався Адорно, Габермасом, Гуссерлем, Кантом, екзистенціалістами, східною філософією. Він був плідним перекладачем поезії з англійської, білоруської, іспанської, італійської, польської, російської, словацької, французької мов, вільно володів німецькою мовою.

Поет-шістдесятник, дисидент і політв'язень повернувся з заслання влітку 1979 року і вступив до Української Гельсінської спілки. Це був серйозний виклик системі. За Стусом стежив КДБ, його знову заарештували, цього разу засудили на десять років таборів суворого режиму і п'ять років заслання. 4 вересня 1985 року Василь Стус помер у карцері табору особливого режиму селі Кучино Чусовського району Пермської обл. за до кінця не з'ясованих обставин. У карцер його посадили за те, що, опершись ліктями на верхні нари, читав. 1989 року останки Стуса перепоховали в Києві. Наступного року його реабілітували посмертно. Стус прожив тільки сорок сім років, стільки ж, як Шевченко.

*Як добре те, що смерті не боюсь я
І не питаю, чи тяжкий мій хрест,
Що перед вами, судді, не клонюся
В передчутті недовідомих верст,
Що жив, любив і не набрався скверни,
Ненависті, прокльону, каяття.
Народе мій, до тебе я ще верну,
як в смерті обернуся до життя».*

Ці слова поезії Стуса зараз звучать пророчо. Академічне видання творів визначного українського поета, який за життя був відомий лише в колі дисидентів, становить дванадцять томів поезії, публіцистики, прозових творів та листування.

Ігор ЧОРНОВОЛ

ЛІТЕРАТУРА

Стус В. Зібрання творів [Текст] : у 12 т. Т. 1-5 / В. Стус; Ін-т літератури ім. Т. Шевченка НАН України. – Київ, 2007-2009.

Стус В. Зібрання творів [Текст] : у 6 т., 9 кн. / Василь Стус. – Львів: Просвіта, 1994-1998.

* * *

Кіпіані В. Справа Василя Стуса [Текст] : збірка документів з архіву колишнього КДБ УРСР / В. Кіпіані. – Харків, 2019. – 688 с.: іл.

Сверстюк Є. Василь Стус [Текст] / Є. Сверстюк // На святі надій: вибране / Є. Сверстюк. – Київ, 1999. – С. 467-490.

8 січня

Володимир СТАРОСОЛЬСЬКИЙ

До 145-річчя від дня народження (1878-1942)

Нині, коли в Україні (винесімо за дужки воєнний стан) діють десятки, якщо не сотні політичних партій найрізноманітнішої орієнтації, доречно нагадати про досвід українського політичного життя в Галичині міжвоєнного періоду. Адже найкращою вчителькою життя є наша історія і наш власний досвід. Одним із найвідоміших і найавторитетніших галицьких політиків (зокрема, з огляду на послідовність і сталість його поглядів) був Володимир Старосольський, один із лідерів соціал-демократичного руху в Галичині ХХ ст.

Володимир-Степан народився в давній українській шляхетській родині, що походила з містечка Стара Сіль на Старосамбірщині. Його батько Яким (Йоахим), у минулому діяч польського підпілля, був головою повітового суду в місті Ярбославі, значному осередку українського культурно-політичного життя Надсяння. Але вдома розмовляли по-польськи, оскільки Володимирова мама Юлія Рапф походила з австрійської полонізованої родини бурмістра Сянока. Гімназійну освіту Володимир здобув у Ярбославі, в останніх класах перейшов на українську мову. Далі вчився у Ягеллонському (Краків), Львівському та Віденському університетах, 1903 року захистив докторат з права. Однак на цьому не зупинився: продовжив стажування в наукових центрах у Берліні, Граці й Гайдельберзі (1905-1912) з перервою протягом 1909-1910 років. Навчаючись у Львові, став найактивнішим учасником студентського життя як член-засновник товариства «Молода Громада» й видавець його часопису. У Відні 1899 року очолив студентське товариство «Січ». Учасник боротьби за український університет: у 1901-1902 роках став одним із організаторів т. зв. сецесії – демонстративного виходу студентів-українців з Львівського університету. Долучився й до політичного життя. Вступив до Української соціал-демократичної партії (і навіть став членом Головної управи), яка стояла на позиціях незалежності й соборності України, спиралася на промислових і сільських робітників. Створена у Львові 1899 року молодими радикалами, які вийшли з УРП, М. Ганкевичем, С. Вітиком, Ю. Бачинським та ін., вона мала певний вплив на політичну боротьбу в Галичині. Також Старосольський входив до Закордонного бюро РУП (її лідерами були Порш, Петлюра, Винниченко), отож мав тісні зв'язки з наддніпрянськими політиками.

1906 року молодий адвокат одружився з Дарією Шухевич, донькою відомого етнографа Володимира Шухевича. Повернувшись з Гайдельберзького університету, Володимир займався юридичною практикою, виступав захисником на політичних процесах, зокрема, Мирослава Січинського, який убив намісника Галичини графа Потоцького. Тоді ж Старосольський став співзасновником і першим

головою (1913) парамілітарного товариства «Українські січові стрільці». Воно об'єднало українську молодь, яка займалася військовим вишколом, готуючись до збройної боротьби за Україну під час Першої світової війни. З вибухом війни Володимир став членом Головної Української Ради (голова К. Левицький, заступники М. Павлик, М. Ганкевич), яка об'єднала основні політичні сили Галичини й визначала українську політику під час війни, а також Союзу визволення України (ним керували Д. Донцов, В. Дорошенко, А. Жук та ін.). Зі створенням Бойової управи УСС четар Старосольський став постійним представником (з 1915 р.) Бойової управи при Легіоні УСС і зв'язковим між Легіоном і СВУ у Відні. Брав участь у бойових діях і отримав військові нагороди (1917). Також був одним з редакторів і авторів стрілецького часопису «Шляхи» (ред. Ф. Федорців), який видавали протягом 1915-1918 років. Разом з Д. Вітовським В. Старосольський був головним ідеологом УСС. У жовтні 1918 року увійшов до складу Українського генерального військового комітету, який підготував і здійснив Листопадовий зрив – фактично українську революцію в Галичині. Під час подальшої польсько-української війни був ув'язнений у польському таборі для військовополонених Домб'є, звідки за посередництвом Червоного Хреста був випущений на клопотання уряду УНР. Після цього був товаришем (заступником) міністра закордонних справ УНР В. Темницького, професором права Українського державного університету в Кам'янці-Подільському, ректором якого був І. Огієнко.

Після поразки визвольних змагань опинився в еміграції. Спочатку жив у Відні, викладав в Українському вільному університеті, потім у Празі, був професором Української господарської академії в Подєбрадах. 1927 року повернувся до Львова, продовжив адвокатську практику. Як згадувалося, він уже мав досвід захисника на українських політичних процесах. У міжвоєнний період виступав на процесах Бандери і товаришів, С. Мельничука й П. Шеремети, М. Лемика, Д. Шумука та ін. Як політик залишався переконаним прихильником соціал-демократії, але

користувався високим авторитетом і повагою різних політичних сил. Наприклад, лише В. Старосольський і Д. Донцов мали право безперешкодно відвідувати Академічний дім – центр молодіжного націоналістичного підпілля у Львові. Активно займався науковою працею, зокрема 1922 року написав цікаву працю «Теорія нації», у 1924-1925 роках видав двотомне дослідження «Держава і політичне право», 1929 року опублікував монографію про соціолога Богдана Кістяковського (німецькою мовою). Був дійсним членом НТШ.

Після «золотого вересня» 1939 року доктор Старосольський короткий час викладав історію держави і права й соціологію у Львівському університеті, але вже в грудні 1939, як і багато інших галицьких політиків, був заарештований, 1940 року засуджений у Києві на вісім років ув'язнення і разом з родиною висланий у Казахстан, потім у Сибір (Маріїнськ), де й помер 1942 року.

Чудовим джерелом для вивчення життєвого шляху, професійної, політичної та наукової діяльності Володимира Старосольського є його особовий фонд (№ 360) у ЦДІА України у Львові. Він налічує 670 справ за 1793-1940 роки, містить документи В. Старосольського та його родини (дружини Дарії Шухевич, сина Юрія і його дружини Оксани Сілецької, сина Ігоря і його дружини Ірини Котович, доньки Уляни), листи Ю. Бачинського, І. Боберського, В. Винниченка, І. Крип'якевича, В. Липинського, О. Степанівни, В. Стефаніка та багатьох інших діячів. Ці документи виразно розповідають про героїчні й трагічні сторінки нашої історії, український студентський рух, про розвиток української політичної думки у ХХ ст., про українську культуру, науку й освіту. Врешті – про галицьку інтелігенцію, яскравим представником якої був Володимир Старосольський і вся його родина.

Іван СВАРНИК

ЛІТЕРАТУРА

Бойко Т. Володимир Старосольський – життя як відповідь власній концепції нації [Текст] / Т. Бойко // Шлях перемоги. – 2013. – 30 січ. – С. 7.

Древницький Ю. Володимир Старосольський: громадсько-політична та наукова діяльність [Текст] / Ю. Древницький. – Тернопіль, 2012. – 304 с.

Записки НТШ [Текст]. Т. ССХ. Праці історично-філософської секції. Володимир Старосольський, 1878-1942 / ред. У. Старосольська. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1991. – XII+411 с.: іл.

Ланюк О. «Національне» та «соціальне» в політологічній концепції Володимира Старосольського [Текст] / О. Ланюк // Відродження соціал-демократії в Україні: можливості і перспективи. – Київ, 1997. – С. 156-163.

Центральний державний історичний архів України, м. Львів. [Текст] : путівник / упоряд.: О. Гневишева, У. Єдлінська, У. Кришталович [та ін.]. – Львів; Перемишль, 2003. – 493 с.: іл. – Із змісту: [про В. Старосольського]. – С. 352, 353.

Чорновол І. 100 видатних львів'ян [Текст] : есеї / І. Чорновол. – Львів: Тріада плюс, 2018. – 448 с. – Із змісту: [про В. Старосольського]. – С. 335-338.

18 січня

Мирослав СИМЧИЧ

До роковин смерті (1923-2023)

Мирослав Симчич народився 5 січня 1923 року у селі Вижний Березів, а у віці 19 років вступив до лав ОУН, став сотенним УПА, отримав псевдо «Кривоніс». Брав участь у багатьох успішних боях, та найвідомішим став бій за Космач у 1945 році, коли під його керівництвом українські повстанці знищили 386 енкаведистів, а він був поранений. У 1948 році повстанця заарештували і засудили на 25 років, потім термін скоротили. Після повернення з російського заслання Симчичу заборонили повертатись на захід України, він оселився в Запоріжжі, одружився, мав двох дітей. Вдруге Мирослава Симчича заарештували у 1968 році. Загалом він провів у радянських концтаборах 32,5 року, вийшов на свободу лише в 1985 році.

У 2017 році Мирослава Симчича реабілітували. Минулого року він отримав звання Героя України і орден «Золота зірка». «Кривоніс» був кавалером орденів «Свободи» та «За заслуги», почесним

громадянином Львова та Коломиї. Незадовго до початку Революції Гідності та російсько-української війни героя запитали, що б він побажав новому поколінню українців. «На них найбільша надія. Тих старих, що виховані комунізмом, – не перевиховаєш. Душі цих молодих людей не зіпсуті комсомолом та компартією. Але ми повинні розуміти, що ніхто нам у цьому житті просто так нічого не дасть. Не треба думати, що все втрясється і все якось воно буде – за все у цьому житті треба боротись», – сказав Мирослав Симчич.

18 січня 2023 року, два тижні після свого сторіччя, Мирослав Симчич помер у Коломиї, похований на місцевому цвинтарі «Монастирок».

ЛІТЕРАТУРА

Мирослав Симчич: «Люди ставилися до повстанців дуже прихильно і завдяки цьому ми трималися...» [Текст] : бесіда з сотенним УПА / записала Л. Басараб // Свобода. – 2013. – 7-13 берез. – С. 1-10.

Вшанували Кривоноса [Текст] // Вільний голос. – 2013. – 18 січ. – С. 1.

Джинджура І. Лицар духу і чину [Текст] / І. Джинджура // Вільний голос. – 2013. – 11 січ. – С. 1.

21 лютого

Мар'яна САВКА

До 50-річчя від дня народження (1973)

У ній цілком природно поєднується творча, артистична натура і ділова жінка, яка заснувала одне з найуспішніших українських видавництв. Мар'яна Савка не втомлюється відкривати нові горизонти. Спочатку поезія, театр, музика, а нещодавно – спів і малювання. І це ще далеко не повний перелік її захоплень. Вона вміє здивувати. І за яку справу не береться – завжди досягає успіху. Каже: «В основі моєї життєвої філософії лежить дуже проста сквородинська формула: любов і вдячність».

Мар'яна Савка – українська поетеса, дитяча письменниця, літературознавиця, публіцистка, головна редакторка і співзасновниця Видавництва Старого Лева, перекладачка, громадська діячка,

членкиня ради Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва, віце-президентка літературної премії «Великий Їжак», членкиня Асоціації українських письменників та Національної спілки письменників України, Українського ПЕН. Крім того, лідерка тріо «Мар'яничі», ведуча авторської програми свого гурту «Мар'яничі на ніч» на Youtube-каналі.

Народилася у місті Копичинці Гусятинського району Тернопільської області в родині театрального режисера, актора, громадського й культурного діяча Ореста Савки та вчительки музичного мистецтва Ірини Савки. В юності захоплювалася співом і театром. Закінчила музичну школу по класу фортепіано. Навчалася на філологічному факультеті Львівського державного університету ім. Івана Франка. У студентські роки Мар'яна належала до жіночого літературного угруповання ММЮОННА ТУГА. Закінчила театральну студію при Львівському театрі ім. Леся Курбаса і стала актрисою цього театру. Працювала молодшим науковим співробітником Центру періодики Львівської наукової бібліотеки ім. Василя Стефаника, літературним редактором та культурним оглядачем щоденної газети «Поступ». 2001 року стала співзасновницею і головною редакторкою Видавництва Старого Лева. Чоловік Микола Шейко – генеральний директор видавництва, мають сина Северина. Лауреатка I премії видавництва «Смолоскип» (1998) і премії ім. Василя Стуса (2003).

Савка – передусім поетка. На її формування як письменниці мали вплив твори Ю. Андруховича, В. Герасим'юка, Л. Костенко, В. Неборака та інших українських літераторів. Сама зазначає, що у поезії любить простоту. Їй близькі за ритмом вірші Ліни Костенко. Мова творів Мар'яни жива, вишукана, емоційна, багата на риторичні звороти. Метафора у поетеси має смислову цінність і новизну, вірші відображають об'єктивні реалії сьогодення, певні суспільні ідеї, національні основи світобачення авторки.

Мар'яна Савка є авторкою поетичних збірок «Оголені русла» (1995), «Малюнки на камені» (1998), «Гірка мандрагора» (2002, лауреат ІХ Форуму видавців у Львові), «Кохання і війна» (2002, у

співавторстві з Маріанною Кіяновською), «Квіти цмину» (2006), «Бостон-джаз» (2008), «Тінь риби» (2010), «Пора плодів і квітів» (2013), «Листи з Литви / Листи зі Львова» (2016, у співавторстві з М. Кіяновською), «Оптика Бога» (2019), «Радуйся, жінко!» (2021). Написала також книги для дітей «Чи є в бабуїна бабуся?» (2003), книжку-картонку «Лапи і хвости» (2005), «Казку про Старого Лева» (2011), «Босоніжки для стоніжки» (2015), книжку-картонку «На болоті» (2015), «Тихі віршики на зиму» (2015), «Марчик та Мурчик» (2021) та ін. Видала монографічне дослідження «Українська еміграційна преса у Чехословацькій Республіці (20-30-ті рр. ХХ ст.)» (2002). Написала 22 сонети для святкової академії з нагоди освячення греко-католицького храму на Лівому березі в Києві. Друкувалася у літературних журналах і альманахах «Сучасність», «Світовид», «Кур'єр Кривбасу». «Плерома», «Королівський ліс» тощо, а також у поетичних антологіях, зокрема в антології одинадцятьох поеток «Ми і Вона» та антології «Метаморфози. Десять найкращих українських поетів останніх десяти років». Поезія Мар'яни Савки перекладена польською, англійською, білоруською, російською, литовською, німецькою та португальською мовами. 2007 року в Америці в перекладах А. Мельничука вийшла друком збірка віршів «Eight Notes from the Blue Angel». М. Савка перекладає з англійської та російської мов, зокрема переклала дві книги дитячих віршів А. Мілна. Збірка поезій «Оптика Бога» в оформленні творчої майстерні «Аграфка» отримала золото у номінації «Книга і видавнича ілюстрація» на головному щорічному європейському конкурсі у галузі комунікаційного дизайну «European Design Awards (Ed-Awards)». У лютому 2016 року ініціювала проєкт «12 неймовірних жінок про цінності, які творять людину». Це цикл з дванадцяти публічних інтерв'ю з цікавими і впливовими українськими жінками. Підсумком стала книга з однойменною назвою, яка побачила світ у 2017 році.

Мар'яна – співзасновниця і головна редакторка Видавництва Старого Лева, яке доносить до читача цікаву і якісну українську книжку. Як письменниця і фаховий знавець сучасних тенденцій у світовій та українській літературі, формує смаки майбутніх поколінь:

«Спочатку мені було просто цікаво створювати книги, і лише згодом я зрозуміла, що на них виростають люди... Люди, які є твоїми читачами, поширюють твої ідеї, і ти вже навіть не можеш уявити всю свою аудиторію. Видаючи книги, ти впливаєш на смаки і думки людей, а отже, з часом можеш змінити і все суспільство».

У 2020 році спробувала себе у новій ролі – як авторка пісень і вокалістка. Називає себе актрисою, яка співає. Мар'яні Савці близький формат кабаре, де поєднуються спів, акторська гра і танець. Створювала літературно-музичні перформанси, зокрема й зі Славком Нудиком, у яких читання віршів доповнювалося музичним супроводом. Разом із піаністом Юрієм Романовим і гітаристом Сергієм Гуріним виступає як тріо «Мар'яничі». Написала слова і музику до тридцяти пісень. Зняла кліп до вистави-концерту «Не відпускай» разом з актором і режисером Ахтемом Сеїтаблаєвим. Також нещодавно почала малювати. Оформила книжку Юрка Іздрика «Меланхолії», проілюструвала щоденник-планувальник «Мій квітучий рік». Провела добродійну акцію: свої мистецькі твори виставила на продаж і зібрала кошти для фонду «З янголом на плечі».

Сьогодні Мар'яна Савка займається і громадською діяльністю: бере участь в організації добродійних заходів, долучається до збору коштів для потреб ЗСУ.

Леся ЦЮЦЮРА

ЛІТЕРАТУРА

Савка М. «Вірю, що література може змінювати реальність» [Текст] : розмова з львівською поетесою, головною редакторкою і співзасновницею Видавництва Старого Лева / записала Т. Терен // Березіль. – 2017. – №1/3. – С. 97-120.

Савка М. «Не хотіла миритися з думкою, що все життя буду на других ролях» [Текст] : розмова з львівською видавчиною, письменницею і співачкою Мар'яною Савкою / вела Г. Ярема // Високий Замок. – 2020. – 4 берез. – С. 10.

Савка М. «У 30 років хотіла спробувати співати сольо. Здалося, вже пізно. У 45 вирішила, що саме час» [Текст] : розмова з львівською поеткою, видавчиною, співачкою Мар'яною Савкою / вів П. Щириця // Країна. – 2021. – № 5. – С. 37-39.

* * *

Барабаш М. Поезія на межі мовчання і слухання [Текст]: [про поезію Мар'яни Савки] / М. Барабаш // Кур'єр Кривбасу. – 2015. – № 308/309/310. – С. 277-286.

Дігай Т. Червоне вітрило поезії Мар'яни Савки [Текст] : [про зб. поезій «Тінь Риби»] / Т. Дігай // Літературна Україна. – 2011. – 31 берез. – С. 11.

26 лютого

Дарія РЕБЕТ

До 110-річчя від дня народження (1913-1992)

Народилась Дарія Ребет у родині священників. Дідусі – як по маминій, так і по татовій лінії – були церковними служителями. Батько Омелян Цісик працював учителем, мати, Олена, – дочка православного священника Єротея Федоровича, співзасновника товариства «Народний Дім». Він брав участь у похованні Шевченка в Каневі, товаришував з Ольгою Кобилянською. Спершу Дарія жила в Кіцмані, що на Буковині. Згодом Цісики переїхали в Коломию, а ще за якийсь час осіли в Стрию, де батько очолив чоловічу гімназію. Дівчинка навчалась у жіночій гімназії, ходила в Пласт. У 15 років потай від батьків вступила до підпільної Української військової організації (УВО), була членом молодіжних структур ОУН у Стрию.

У 1930-х роках вивчала право у Львівському університеті, та через приналежність до ОУН була виключена з лав студентства. Саме в університеті познайомилась із майбутнім чоловіком Левом Ребетом. Навчання продовжила в Люблінському університеті.

За участь в українському націоналістичному русі її кілька разів арештовувала поліція. Своє перше ув'язнення Дарія пережила в 1932 році. Дівчину арештували за підозрою в допомозі легендарним бойовикам Данилишину та Біласу. Наступного разу до польської в'язниці Дарія потрапила в березні 1939 року і пробула там до початку Другої світової війни.

Як зазначають у своїй праці «Нарис життя Дарії Ребет-Орлян» Микола Посівнич і Василь Брелюс, 15 березня 1939 року її арештувала поліція в Стрию. Згодом, 23 березня, разом із Левом

Ребетом і Григорієм Мельником у супроводі двох поліцейських поїздом була доставлена до Львова у «Бригідки». Вона писала: «Коли ми троє, з двома сторожами безпеки опинилися в замкненому купе, то тоді з усією виразністю виринуло переді мною обличчя моєї мами у хвилину нашого прощання. Вона знала наше становище, отож знала, як і я, що ми прощаємося востаннє. Вона не плакала, але її з легким блиском широко відкриті очі дивилися на мене спокійно, без реакції також на моє „запевнення”, що все це тимчасове. І тепер у цьому купе найшла на мене хвилинка, коли „самі сльози ллються”». Під час слідчих допитів їй довелося провести два тижні майже без сну. Але шість слідчих на чолі з комісаром Фурманом, які з нею працювали, так і не зуміли дізнатись нічого зайвого.

Після допитів Дарія була в одній камері з двадцятьма іншими ув'язненими, які не були політичними (здебільшого повії й злодійки). Вийшла на волю 19 вересня 1939 пополудні. Перед тим її разом з іншими засудженими через бомбардування міста тримали в підвалі. Потім нелегально перейшла радянсько-німецький кордон і поселилась в Кракові, невдовзі вийшла заміж за Лева Ребета, одного з лідерів Організації українських націоналістів.

Після розколу в ОУН у 1941 році Ребети увійшли до ОУН бандерівської. Дарія займалася виховною і пропагандистською діяльністю ОУН в Галичині. Арешти, що їх розпочали німці після проголошення Акту відновлення Української держави, не оминули і її, та той час вагітну. В автобіографії вона написала: «в голоді, недугах, бруді, з паразитами та в нелюдській брутальності адміністрації пізнала жахливі умови німецької тюрми». Спочатку відбувала ув'язнення у Львові в тюрмі на Лонцького, пізніше її перевезли до в'язниці Монтелюпіх у Кракові. Під час першої хвили арештів німці не ув'язнили багато жінок, проте у тюрмі поводитися із ними досить суворо. Омелян Цісик, який в недавньому минулому був урядником в Паштилі, дізнавшись про вагітність й ув'язнення дочки, писав особисто до окупаційних властей з проханням про звільнення, але це не принесло жодного результату. Митрополит Андрей Шептицький, Ірина Павликовська, Ольга Павловська, знаючи про

арешти жінок, зверталися до німецької окупаційної адміністрації з клопотанням про їх звільнення. Наприкінці грудня 1941 року декого вдалося звільнити, серед них і Дарію Ребет.

У січні 1942 року молода жінка повернулася до Галичини і знову зайнялася організаційними справами ОУН, але не на довго: на світ з'явився син Андрій, утім виховували дитину її родичі. Сама ж Дарія Ребет працювала в референтурі пропаганди Проводу ОУН, стала єдиною жінкою – членкинею Проводу ОУН та згодом – Президії Української Головної Визвольної Ради.

Після звільнення Лева Ребета з в'язниці сім'я оселилася у Мюнхені – там, де й більшість провідних діячів бандерівського руху. У 1956 році в ОУН(б) пройшов черговий розкол – Ребети не сприйняли авторитарних методів Бандери та Стецька. Новостворена ОУНЗ (Організація українських націоналістів за кордоном) замість гасла «Україна для українців» запропонувала альтернативне «Свободу народам, свободу людині!».

У 1957 році було вбито одного з лідерів українського націоналістичного руху Лева Ребета. Вбивцею виявився агент КДБ Богдан Сташинський, який згодом вбив і Степана Бандеру. Дарія Ребет продовжила справу чоловіка, вела активну політичну діяльність, була обрана до складу Політичної ради ОУНЗ, а з 1979 до 1991 року очолювала Політичну раду Організації українських націоналістів за кордоном. Вона – член редколегій численних українських еміграційних періодичних видань («Сучасна Україна», «Сучасність», «Український самостійник» та ін.), автор статей з ідеології українського націоналізму.

Померла українська патріотка 5 січня 1992 року в Мюнхені, спочатку її поховали в Мюнхені, на Вальдфрідгофі, а 20 жовтня 2010 року останки Дарії та її чоловіка урочисто перепоховали у Львові на Личаківському цвинтарі.

Тетяна ЯВОРСЬКА

ЛІТЕРАТУРА

Ребет Л., Ребет Д. ОУН, нація, демократія, Україна [Текст] : вибр. праці, ст., спогади / Л. Ребет, Д. Ребет. – Київ: Вид-во ім. О. Теліги, 2013. – 336 с.

* * *

Вархоляк Т. З чужини повернулися на Батьківщину... [Текст] : [про перепоховання діячів ОУН Дарії та Лева Ребетів на Личаків. цвинтарі у Львові] / Т. Вархоляк, О. Бабій // Експрес. – 2010. – 2 листоп. – С. 7.

Козловський Б. Націоналіст, який не сприймав гасла «Україна для українців» [Текст] / Борис Козловський // Високий Замок. – 2010. – 1 листоп. – С. 1.

28 березня

Юрій ШУХЕВИЧ

До 90-річчя від дня народження (1933-2022)

«Юрку, ти не думай, що ми боремося для того, щоби зараз помститися. Ми боремося в ім'я того, щоби така нелюдська система не могла існувати».

Роман ШУХЕВИЧ

Львів буває різним. Для сучасників він занурений у туризм, ресторани та різноманітні атракції. Люди поважного віку пам'ятають особливу вишуканість міжвоєнного Львова. А є Львів, який піднімав національно-визвольний рух і виборював Незалежність України. Юрій Шухевич якраз із цієї епохи. Він сам як епоха, яка зуміла протиставитися режиму і не зламатися ані у тюрмах, ані на засланні.

Син Головного командира УПА Романа Шухевича, Герой України Юрій Шухевич – постать поважна і авторитетна, і не лише в націоналістичних колах. Він голова УНА-УНСО, активний учасник дисидентського руху за часів СРСР, багаторічний в'язень радянських концтаборів. Народився в селі Оглядів Тернопільського воєводства Польщі (нині це Радехівський район Львівської області) в інтелігентній, патріотичній українській родині Шухевичів. Малий Юрко виховувався в середовищі учасників національно-визвольних змагань 1918-1919 років, відомих громадських та культурних діячів. Великий вплив мав на нього батько – Головний командир Української повстанської армії Роман Шухевич, нечасті, насичені

зустрічі з яким формували у нього, неповнолітнього, тверду життєву позицію. Не було часу на дитинство у первістка легендарного командира. Син пам'ятав батьківські настанови, і 36 років тюрем і таборів – тому свідчення.

Вперше Юрій був засуджений у 1948 році п'ятнадцятирічним підлітком. Радянська каральна система не залишила вибору синові лідера УПА. Відбував покарання не в таборі, а у в'язниці – три роки в одиночній камері – за «політичну діяльність свого батька» і за антирадянську агітацію, хоча, за словами товариша Сталіна, син за батька не відповідає. Але це не стосувалося сина лідера УПА, юнака потрібно було ізолювати і зламати, щоб він потім публічно засудив батька і каявся за його вчинки. Освіту, за словами Шухевича, він одержав від ув'язнених разом з ним професорів, філософів, письменників, учених, інженерів, яких тоді було дуже багато по тюрмах і таборах. І в тюремних бібліотеках були книги, які на волі давно вже були вилучені з обігу. В'язні-іноземці розширили його світогляд про спосіб і рівень життя в інших країнах.

1950-1958 – чергове ув'язнення, потім заслання, 1968 – табір, 1968-1971 – на т. зв. волі. 1971 – новий арешт і суд. Сили брав у вірі в Бога. І Бог давав йому сили. У 1983 році закінчився термін тюремного ув'язнення нескореного сина легендарного Романа Шухевича, а у 1988 року – і п'ять років заслання у Сибір. Під час політичного переслідування через постійні фізичні і моральні тортури пан Юрій повністю втратив зір, найгуманніший радянський лад дозволив йому перебувати у будинку для інвалідів. Трагічні обставини не зламали гордого українця і не примусили відмовитися від батьків, ідей і переконань.

У неволі мріяв про Україну, за яку боровся і загинув його батько. Україну, у котрій будуть жити вільні люди. Ще у 1968 році, перебуваючи далеко від рідного краю, у Нальчику, зблизився з правозахисниками, пізніше став членом Української Гельсінської групи. У 1973 році у листі до ООН розповів про численні порушення прав людини в СРСР, виступав за надання ув'язненим статусу політв'язня, домагався права на виїзд із СРСР.

Коли звільнявся з ув'язнення, то вже розумів, що Союз не довговічний. На одній із зустрічей з українською діаспорою в Америці, куди був запрошений правозахисною організацією, на питання про кінець СРСР пан Шухевич помилився лише на два місяці. Назовсім повернувся в Україну на хвилі піднесення у 1989 році і почав вести активну громадську діяльність.

Постать Юрія Шухевича викликала в суспільстві неоднозначну оцінку. Він «незручний», його позицію сприймали не всі. Усе своє життя син командира УПА ніколи не приховував своїх переконань. Залишився вірним собі і після повернення в Україну. У липні 1990 року, як виклик системі, заснував Українську міжпартійну асамблею, до складу якої увійшли декілька правих партій і громадських організацій (пізніше перетворена в Українську національну асамблею), з 1991-1994 років був її головою, але вийшов з УНА, вважаючи, що керівництво не дотримується чистоти національної ідеї. Після зміни керівництва УНСО повернувся і очолював УНА-УНСО з 2006 до 2014 року.

Коли у 1991 році була проголошена Незалежність України, коли не всі процеси відбувалися належно, що дуже боліло сина командувача УПА, пан Юрій неодноразово згадував жовчні слова керівника спецвідділу МДБ УРСР у західних областях Коваленка, що незалежна Україна буде, але не така, про яку мріють націоналісти.

19 серпня 2006 року Указом Президента Віктора Ющенка 73-річному Шухевичу було присвоєно звання Героя України із врученням ордена Держави.

У політику Юрій Шухевич повернувся у 2014 році – був обраний народним депутатом Верховної Ради України VIII скликання від Радикальної партії і увійшов до тимчасової Президії, яка відкрила перше засідання Верховної Ради цього скликання. Зайнявши місце в будівлі під куполом, Юрій-Богдан Шухевич виніс на розгляд законопроект «Про правовий статус і вшанування пам'яті борців за незалежність України в ХХ столітті», прийнятий Верховною Радою 9 квітня 2015 року, а в травні 2015 року підписаний Президентом

Петром Порошенком. За ним воїни УПА мають статус борців за Незалежність України у ХХ столітті.

Він успадкував силу роду і народу, силу Духу, що стала його власною силою. Не стало Юрія-Богдана Шухевича у ніч з 21 на 22 листопада 2022 року в Мюнхені, де проходив лікування. Похований 10 грудня, за його останньою волею він знайшов спочинок поруч з його першим коханням – Дарією Гусяк, зв'язковою батька, яка померла напередодні влітку.

Мар'яна МОСКВА

ЛІТЕРАТУРА

Про присвоєння Ю. Шухевичу звання Герой України [Текст] : указ Президента України від 19 серп. 2006 р. № 703 // Урядовий кур'єр. – 2006. – 22 серп. – С. 2.

* **

Шухевич Ю. Юрій Шухевич: «Найсильнішою є сила духу» [Текст] : розмова з політичним діячем, політв'язнем, народним депутатом України VIII скликання / вів Ю. Атаманюк // Пам'ятки України. – 2016. – № 9. – С. 4-9.

Шухевич Ю. Юрій Шухевич: «У нинішній владі сидять ті, хто крав разом з Януковичем» [Текст] : розмова з народним депутатом, багаторічним політв'язнем / вела Г. Плачинда // Українське слово. – 2017. – 3-8 трав. – С. 4, 5.

* **

Дашкевич Я. Шухевичі від минулого і до сьогодні [Текст] / Я. Дашкевич // Постаті: нариси про діячів історії, політики, культури / Я. Дашкевич. – Львів, 2016. – С. 735-737.

Дашкевич Я. Юрій Шухевич та Шухевичі [Текст] / Я. Дашкевич // Постаті: нариси про діячів історії, політики, культури / Я. Дашкевич. – Львів, 2016. – С. 745-747.

Зайцев Ю. «Ніколи не осоромлю імені свого батька» [Текст] : [до 85-річчя від дня народж. Юрія-Богдана Шухевича] / Ю. Зайцев // Львівщина в 2018 році. Знаменні і пам'ятні дати краю: календар / упоряд.: І. Зінченко, М. Гема; ред. Д. Дигас; ЛОУНБ. – 2018. – С. 63-67.

21 квітня

Зорян ПОПАДЮК

До 70-річчя від дня народження (1953)

Мені вже доводилося писати про Зоряна Попадюка – одного з керівників молодіжного підпілля в Галичині початку 70-х років ХХ ст., а згодом відомого громадсько-політичного й державного діяча Львівщини. Доля нерозривно пов'язала нас у т. зв. справі «Москити», коли слідчі Львівського управління КДБ намагалися до решти викоренити український визвольний рух, зокрема серед студентства. Дослідники вже звертали увагу на промовистий факт, що після поразки збройної боротьби УПА рух опору проти московських окупантів не припинився. Його продовжив ненасильницький спротив дисидентів 60-70-х років, молодіжна підпільна боротьба, загальносоюзний правозахисний рух, найпотужнішою складовою якого була Українська Гельсінська спілка.

Зорян народився у Львові, його матір Любомира у Львівському університеті викладала німецьку мову, мала численні зв'язки з дисидентами, поширювала самвидав. Зрозуміло, таке середовище сформувало світогляд Зоряна з юнацьких років. Та й дитинство, яке хлопець провів у дідуся й бабусі, самбірських вчителів, сприяло національному вихованню. Дідусь розповідав про січових стрільців, про Маківку. А якось навесні повінь вимила страшну знахідку – таємне поховання сотень жертв НКВД. Саме Зорян виготовив табличку з написом «Жертвам НКВД. Тут поховано понад 900 українців, замучених у 1939-41 роках». Навколо хлопця згуртувалися в підпільний гурток однокласники – Ярко Микитка, Євген Сеньків, Дмитро Петрина, Омелян Богущ та інші. Після розгрому підпільної організації Український національний фронт (Д. Квецко, З. Красівський та ін.) молоді самбірчани вирішили продовжити їхню справу, а свій гурток назвали Українським національно-визвольним фронтом. Розробили програму діяльності, скерованої на боротьбу за українську мову, культуру й визволення України. Виготовили свій

прапор, печатку. Проводили збори, відвідували місця боїв і могили борців за волю України. Поширювали листівки, надруковані на власній машинці (зокрема, протестували проти окупації Чехословаччини 1968 р.). Після закінчення школи більшість хлопців продовжили навчання у Львові. Зорян вступив на філологічний факультет ЛДУ ім. І. Франка. Однак коли у львівському помешканні Попадюків 1972 року робили обшук, юнак мав сутичку з кадебістами, за що був виключений з університету й повернувся до Самбора. Але діяльність УНВФ не припинилася. Організація активно поширювала самвидав, зокрема твори І. Дзюби, В. Мороза, В. Чорновола. У 1972 році Зорян разом із Я. Микиткою підготував і видав два номери нелегального журналу «Поступ». Коло учасників гуртка значно розширилося, підпільники встановили зв'язки з іншими молодіжними організаціями, зокрема з групою Володимира Рокецького, до якої, зокрема, входили студенти-філологи ЛДУ, з підпільною групою історичного факультету на чолі зі Степаном Слукою (одним із членів цієї групи був і я). У листопаді 1972 року до УНВФ долучився один із членів групи Рокецького – студент філології Грицько Хвостенко, який був напрочуд ініціативним, вирізнявся радикальними поглядами й писав дуже гострі публіцистичні тексти, у т. ч. і для згаданого журналу «Поступ». Як виявилось значно пізніше, він був провокатором, який ще восени 1972 року запропонував свої послуги КДБ щодо виявлення всіх «націоналістично налаштованих» студентів університету. Навіть кадебісти в ході слідства прийшли до висновку, що Хвостенко був не лише донощиком, аде й «підбурювачем і дворушником».

Навесні 1973 року з огляду на загострення суспільно-політичної ситуації в Західній Україні місцева влада пішла на нечуваний крок – заборонила Шевченківські свята в будь-якій формі, оскільки очікувала «ворожих проявів». У відповідь УНВФ надрукував понад 300 листівок, що закінчувалися словами «Вставайте, кайдани порвіте!». Поширенню цих летючок у Львові КДБ не встиг запобігти, хоча за Зоряном Попадюком та його соратниками вже тривалий час велося стеження. У ніч з 27 на 28 березня, після того, як студенти

університету поширили листівки в місті, їх затримали. За мною чорна «волга» приїхала посеред ночі. При обшуку в моєму портфелі знайшли одну листівку, яку я хотів зберегти для історії. Слідчих на Держинського й на Миру, 1 особливо цікавив Попадюк та наші контакти з іншими групами. Я сказав, що Зоряна бачив один раз, прізвища не знаю, імені не пам'ятаю, воно суто галицьке – не то Любомир, не то Маркіян. На цьому й зупинилися. Стало зрозуміло, що кадебісти знають набагато більше, аніж я можу розповісти. Коли згадав про Хвостенка, слідчих це не дуже зацікавило.

Як впливає з нещодавно оприлюднених документів КДБ, основною метою операції щодо агентурної справи «Москити» було затримання низки «основних об'єктів» при спробі поширення ними листівок антирадянського змісту. Ключовою постаттю справи був Зорян Попадюк – засновник і керівник УНВФ, головний автор програми цієї організації, редактор і основний автор підпільного журналу «Поступ», ініціатор і співторець низки летючок. Багато фактів до біографії та діяльності українського підпільника слідчим допоміг встановити Грицько Хвостенко (його згодом засудили на п'ять років умовно). Значною мірою завдяки цим свідченням Зоряна 6 серпня 1973 року засудили на сім років позбавлення волі і п'ять заслання. Покарання відбував у таборах суворого режиму в Мордовії, а непокору табірному начальству спокутував у Владимирському централі, де відсидів три роки (частину терміну в тюремній лікарні через серцеву недугу). У цей час Зорян потоваришував з іншими «політичними» – П. Айрікяном, М. Мариновичем, М. Руденком, В. Стусом. Теплі спогади про Зоряна, який видався йому «дивом шляхетності», написав М. Хейфец. Заслання в'язень Попадюк відбував у Магаданській області, працював у шахті, де захворів на туберкульоз. Після лікування працював столяром. А з 1981 року був на засланні у Казахстані. Та вже 1982 року його знову заарештували за антирадянську агітацію й засудили (як злісного рецидивіста!) на десять років ув'язнення і п'ять таборів. Стан здоров'я політв'язня віщував йому неминучу смерть. Але в часи горбачовської лібералізації 1987 року його помилували, і Зорян повернувся до

Самбора. Працював вантажником, столяром. Одружився, його дружина Оксана народила йому доню й сина. Далі він став активним учасником державотворчих процесів, з 1990 року був головою міської ради Самбора, очолював міськвиконком, був представником Президента в Самбірському районі, 1997 року – головою Старосамбірської РДА. Однак у 2000-х мусив покинути роботу через погіршення здоров'я. Тепер Зорян живе у Львові.

Іван СВАРНИК

ЛІТЕРАТУРА

Попадюк З. До волі йшли цілі століття і плату склали немалоу [Текст] : розмова з першим демократичним міським головою Самбора, дисидентом Зоряном Попадюком / вела М. Пукій // Голос Самбірщини. – 2021. – 20 серп. – С. 1, 2.

Попадюк З. «У камері було 60 в'язнів з відкритою формою туберкульозу. Кашляли та плювалися кров'ю» [Текст] : [спогади Зоряна Попадюка про перебування на засланні в 70-х рр. ХХ ст.] / З. Попадюк // Голос Самбірщини. – 2021. – 11 черв. – С. 3.

* * *

Захаров Б. Нариси з історії дисидентського руху в Україні (1956-1987) [Текст] / Б. Захаров. – Харків, 2016. – 143 с. – Із змісту: [про З. Попадюка]. – С. 99.

Русначенко А. Національно-визвольний рух в Україні [Текст] / А. Русначенко. – Київ, 1998. – 720 с. – Із змісту: [про З. Попадюка]. – С. 196-209.

Сварник І. Зорян [Текст] / І. Сварник // Львівщина в 2018 році. Знаменні і пам'ятні дати краю: календар / упоряд.: І. Зінченко, М. Гема; ред. Д. Дигас; ЛОУНБ. – Львів, 2018. – С. 71-74.

Хейфец М. Українські силуети [Текст] / М. Хейфец. – Нью-Йорк: Сучасність, 1983. – 288 с. – Із змісту: [про З. Попадюка]. – С. 249-271.

22 квітня

Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ

До 200-річчя від дня народження (1823-1895)

Український греко-католицький священник Василь Ільницький був істориком, письменником, педагогом, редактором, видавцем, перекладачем, театральним критиком, громадським діячем. Його вклад у національне відродження важко переоцінити. Народився в селі Підпечери Тисьменицького повіту на Станіславщині в родині священника, навчався в гімназіях Станіслава, Тернополя, Львова. У 1840-1841 роках студював польську літературу, історію, філософію, естетику у Львівському університеті, а протягом 1842-1846 років навчався у Відні в «Цісарському конвікті».

Служив парохом у селі Воскресинці на Станіславщині, але надалі присвятив своє життя просвітницькій та літературно-науковій діяльності. Від 1849 року Василь Ільницький викладав українську мову у Станіславській гімназії, згодом – історію в Тернопільській та Львівській гімназіях. З 1855 року поглиблював свої знання у Відні. Очолював другу українську гімназію у Львові (з 1858 р.), гімназію в Тернополі (з 1861 р.), академічну гімназію у Львові (з 1868 р.). Підготував і видав низку шкільних підручників і читанок, переклав з іноземних мов підручники із всесвітньої, біблійної та церковної історії, написав проєкти заміни викладання в галицьких школах німецької мови українською, був автором петиції про введення української мови як мови викладання у вищих класах академічної гімназії.

Брав участь у Львівському Соборі руських учених (1848), де виголосив доповідь «Слов'янська філософія за Лібельтом». Незаперечну наукову і публіцистичну вартість мають праці Василя Ільницького з національного життя галицьких русинів «Собор учених русинів 19-26 жовтня 1848 р.», «Проєкт органу Матиці», «Рік 1848», «Зав'язане ради руської в Станіславі», «Виклад про слов'янську філологію», «З'їзд учених в Львові», «Способи, якими поляки галицькі намагаються розслабити організм народний русинів» та ін.

Громадська діяльність Василя Ільницького знайшла своє відображення у численних статтях, есе, історичних розвідках, полемічних виступах і відгуках, які друкувалися у виданнях «Батьківщина», «Діло», «Газета шкільна», «Зоря», «Ластівка». Відома його епістолярна спадщина – листи до письменників, учених, політиків, церковних діячів, керівників державних установ, редакторів і видавців. Василь Ільницький відомий як голова Руського педагогічного товариства у 1884-1887 роках, член-засновник «Просвіти», голова фонду з будівництва українського театру.

Василь Ільницький зробив вагомий внесок в українську історичну науку, зокрема, цікавими є його ґрунтовні дослідження історії українського козацтва, Галичини та Австрії. Першою історичною розвідкою була стаття «Олександр, князь Белзький», згодом – нариси «Стародавній Звенигород», «Стародавня Тереховля», «Перші напади татар на Русь», «Князь Лев», «Початок Русі», «Нестор – перший літописець руський», опублікував серію статей «Життя знаменитих князів, гетьманів, героїв і інших мужів руських», розвідки «Історія України за часів Петра Великого. Павло Полуботок. Петро Калнишевський», «Уступи з історії України і козацтва. Україна перед роком 1648. Дві облоги Львова Хмельницьким (1648 і 1655)».

Василь Ільницький написав чимало поетичних, прозових, драматургічних творів, літературно-критичних статей, уклав збірку записаних ним українських народних пісень. У поезіях про високість Божої науки і незнищенність християнської моралі («Бог – опіка наша», «Святий отець Николай», «Святкуйте», у поетичних ескізах, малюнках з натури вражає точність побутової деталі і мовне розмаїття («Калина», «Вже сонечко пізно сходить», «В stodолі збіже молотили», «Мрачний поранок», «Сівач», «Приятелі», «Осінні цвіти»). У невеличких образках, оповіданнях і повістях Василь Ільницький засвідчив блискуче знання народного життя, побуту, культури, мови («Коваль клепле, поки тепле», «Школяр на вандрівці», «Дурний Івась», «Суджена», «Образки з життя», «Свати», «В своїй хаті своя правда», «Нечемні діти», «Плебанія», «Образок з життя чесного чоловіка»). На історичному матеріалі X-XII століть він створив повість «Рогніда-Горислава» та драму «Настя». Цікавила

його і природа, географія, етнографія, світ побачили статті «Геологічний чоловік в Європі», «З різних країн і народів», «Море і його чудеса», «Образи з світу альпійського», «Образки з Угорщини».

Інтелектуально багата, розмаїта національно-культурна діяльність Василя Ільницького мала значний вплив на українську громадськість і на формування національної ідентичності.

Євген САЛЕВИЧ

ЛІТЕРАТУРА

Герасимова Г. Ільницький Василь Степанович [Текст] / Г. Герасимова // Енциклопедія історії України: у 10 т. – Київ, 2005. – Т. 3. – С. 449.

Кравець М. Зерна науки і добра [Текст] / М. Кравець // Жовтень. – 1968. – № 4. – С. 129, 130.

8 травня

Василь КУЙБІДА

До 65-річчя від дня народження (1958)

Політик, громадський діяч, науковець, поет – і це все поєдналося в одній людині. Василь Куйбіда народився в Інті (Комі АРСР, Росія), де батьки перебували на спецпоселенні. Закінчив факультет прикладної математики та механіки (1980) і правознавчий факультет (1995) Львівського університету ім. І. Франка, Інститут державного управління і самоврядування при Кабінеті Міністрів України (1994), економічний факультет (2000) Національного університету «Львівська політехніка». Кандидат фізико-математичних (1992) і юридичних (2001) наук, доктор наук з державного управління (2004), професор (2004).

Автор понад 300 праць в галузі математики, економіки, будівництва, теорії управління, правознавства, державного управління, регіонального управління і місцевого самоврядування, управління містом, конституційного права, автор чи співавтор понад 60 монографій. Основні праці: «Конституційно-правові проблеми міського самоврядування в Україні» (2001), «Сучасні проблеми і регіональні особливості місцевого самоврядування в Україні» (2001),

«Принципи і методи діяльності органів місцевого самоврядування» (2004), «Муніципальне управління: аспект інформатизації» (2004), «Територіальне планування в Україні: європейські засади та національний досвід» (2009), «Генеза територіальної організації України: конституційно-правові аспекти» (2010).

Василь Куйбіда – народний депутат України 5-го (2006-2007, від блоку «Наша Україна») та 6-го (2007, від блоку «Наша Україна – Народна самооборона») скликань, міський голова Львова (1994-2002), міністр регіонального розвитку і будівництва України (2007-2010), голова Народного Руху України (2012-2017), очолював Національну академію державного управління при Президентові України (2016-2019), голова консультативної ради Асоціації міст України. І це далеко не повний перелік.

Відзначений орденами князя Ярослава Мудрого 5-го ступ. (2006) і Данила Галицького (2008), повний кавалер ордена «За заслуги» (1997, 1999, 2001), отримав звання заслуженого юриста України, мера року (1997, 1998), є лауреатом численних літературних премій.

З юних літ захопився спортом, філософією, був твердим у переконаннях: «А я Леніна прочитав всього. Я готувався до ідеологічної війни. Мій батько вважав, що боротьба буде збройна і треба готувати тіло і дух. А мама вважала, що інші часи настали, і як у Франка «...іншу зброю куй», готуйся до інтелектуальної роботи. Малював я малював схеми казарми, яка була неподалік, мріючи про боротьбу, а як порозумнішав, почав вивчати матеріальну частину».

Володіє англійською, чеською, польською, болгарською мовами. Мама Катерина Михайлівна прищепила любов до поезії. Одна за одною уклалися дванадцять поетичних збірок філософського, лірико-естетичного і громадянського спрямування «Контур» (1991), «Послання стежок» (1993), «Вертикаль стебла», «Долина відображень» (обидві – 2003), «Гармонія неспокою» (2010), «Простір перевтілень» (2013), «Профіль вітру» (2014), «Розпізнавання голосів» (2015), «Колекція снів» (2018), «Розфарбована тиша» (2019), «Топологія уяви» (2019), «Таїна слова» (2021). Низку поезій

покладено на музику. Його твори перекладено на польську, болгарську, англійську, французьку, японську, вірменську мови. Значний творчий доробок дав підстави стати членом Національної спілки письменників України і Національної спілки журналістів України.

ЛІТЕРАТУРА

Куйбіда В. Інтерв'ю щасливої людини (про Львів і про себе) [Текст] : розмова з міським головою / вели: О. Друль, І. Мельник, Т. Нагорна // Поступ. – 2000. – 5 серп. – С. 1-7.

Куйбіда В. «Ми з вами прийшли, щоб зробити тектонічні зрушення» [Текст] : розмова з політиком, науковцем, поетом / вів Б. Залізник // За вільну Україну плюс. – 2018. – 10 трав. – С. 3.

Куйбіда В. Пам'ятай про правду і про небо... [Текст] : [вірші про рос.-укр. війну] / В. Куйбіда // Українська літературна газета. – 2022. – 11 листоп. – С. 11.

Куйбіда В. Щоб вижити, потрібно змінитися. Якісно [Текст] : [публіцистика про рос.-укр. війну] / В. Куйбіда, С. Куйбіда. – Українська літературна газета. – 2022. – № 5/6. – С. 3.

* * *

Залізник Б. «Людино, відізвись» [Текст] : [про мера Львова В.Куйбіду] / Б. Залізник // Дзвін. – 1995. – № 9. – С. 86-91.

29 травня

Богдан ЧАЙКОВСЬКИЙ

До 80-річчя від дня народження (1943-2016)

Богдан Миколайович Чайковський – багатолітній директор Львівського історичного музею (1978-2015), заслужений діяч культури України, член національного комітету Міжнародної ради музеїв (ICOM), голова Ради директорів музеїв Львівщини, заступник голови Асоціації музеїв та галерей західного регіону України. Усе життя він присвятив музейній справі, особливо розвитку і розбудові Львівського історичного музею. Зокрема, було відкрито нові відділи музею: Музей генерал-хорунжого УПА Романа Шухевича (2001), Музей «Палаццо Бандіnellі» (2005), Музей скла (2007) у відреставрованій пам'ятці архітектури XVI–XVII ст. палаццо

Бандіnellі, Музей визвольної боротьби України (вул. Лисенка, 23 а), розроблено концепцію майбутнього музею техніки.

Богдан Чайковський велику увагу приділяв удосконаленню технічного оснащення експозицій музею, виготовленню сучасного музейного обладнання. Активізував виставкову діяльність музею, розширив її географію. Так, окремі експонати та тематичні виставки зі збірки музею були представлені у музеях Польщі, Австрії, Великої Британії. Під його керівництвом підготовлено чимало цікавих виставок у Республіці Польща, зокрема «Львів – прекрасне місто» (м. Вальбжих, 2005), «Любомирські пшеворської лінії. Аристократи і колекціонери» (м. Стальова Воля, 2006-2007), «Львів – місто відкрите» (м. Радом, 2006-2007), «200 років утворення вільного міста Гданська Наполеоном Бонапартом» (м. Гданськ, 2007). Був співорганізатором Міжнародного проєкту «Грюнвальд-600» (2010-2011), виставки «Портрети великих князів і вельмож Литовських з фондів львівських музеїв», які мали велике політичне значення для зміцнення стосунків народів Польщі, Литви та України. Спільно з Регіональним музеєм у м. Стальова Воля виступив ініціатором проєкту для неповносправних осіб «Галерея на дотик».

Богдан Чайковський був автором низки статей з проблем музейного будівництва, шляхів і методів удосконалення всіх напрямів музейної діяльності, статей до каталогів виставок («Прекрасне місто Львів», «Нові ідеї, нові можливості»), активним учасником наукових конференцій, круглих столів.

За багаторічну плідну працю Богдан Чайковський неодноразово нагороджувався грамотами Міністерства культури України, Львівської облдержадміністрації, Львівської міської ради, подяками музеїв та закладів культури.

Наталка СТУДНЯ

ЛІТЕРАТУРА

Чайковський Б. Ліпше на два роки раніше, ніж на два дні пізніше [Текст] : розмова з директором Львівського історичного музею Богданом Чайковським / вела Л. Мельник // Ратуша. – 2015. – 3 груд. – С. 4.

13 червня

ЛЬВІВСЬКЕ ОБЛАСНЕ ТОВАРИСТВО УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ім. Т. ШЕВЧЕНКА

До 35-річчя з часу створення (1988)

Наприкінці 80-х років ХХ століття загострилася криза комуністичної системи, що привело до активізації суспільної думки, створення перших осередків, які порушували проблеми, породжені тоталітарним режимом. Найболючішою проблемою була мова, яку витісняли з усіх сфер суспільного та громадського життя, особливо науки, освіти, інформаційного простору. Бо саме мова була основною перешкодою для реалізації імперської політики «злиття націй».

Час вимагав створення громадської інституції, яка б об'єднала навколо ідеї захисту мови всіх, хто усвідомлював важливість мови як основного чинника національного буття народу. У червні 1987 року у Спілці письменників у Києві був створений клуб шанувальників рідної мови, де і виникла ідея створення Товариства рідної мови, яку підтримали академік В. Русанівський та поет І. Драч, про що повідомила газета «Літературна Україна» в лютому 1987 року. Ініціативу підтримали львів'яни – читачі газети у відкритому листі директору Інституту мовознавства В. Русанівському. Однак практичних кроків щодо створення такої організації ні Спілкою письменників, ані Інститутом мовознавства зроблено не було.

Ця ідея була реалізована у Львові з ініціативи інженера Львівського ВО «Кінескоп» Ігоря Мельника, який склав проєкт статуту майбутнього товариства. За підтримки невеликої групи інтелігенції організовано підготовку установчих зборів, призначених на 19.00 год. 13 червня 1988 року. Проте комуністична влада заборонила проведення зборів. Сотні львів'ян, які прийшли взяти участь у зборах, побачили зачинену браму, а на клаптику паперу був напис «Общество украинского языка отменяется».

Тоді обурені люди пішли до пам'ятника Іванові Франку, де відбулись установчі збори Товариства, які перетворилися у перший несанкціонований мітинг. Тут вперше у виступах І. Мельника

(ведучого зібрання), Я. Путька, Р. Крип'якевича, М. Гориня, П. Шеремети, Є. Гриніва, І. Калинець, М. Бабій, А. Косянчука, Н. Новосада, Н. Дідчук, В. Процюка, Ю. Волощак, Г. Іваницької, І. Макара та інших відкрито зазвучав протест проти політики нищення української мови, критичного стану української культури. Окрім того, виступаючі піднімали заборонені теми історії України, зокрема, героїчної боротьби УСС, ОУН, УПА. Це був виклик тоталітарному режиму, початок новітнього, мирного етапу боротьби за Незалежність України, здобуту у 1991 році.

Продовження установчих зборів Товариства відбулось 20 червня 1988 року, на яких було затверджено Статут, програмні засади діяльності. Першим головою Товариства обрано відомого українського письменника Романа Іваничука.

Товариство швидко розширювало сферу своєї діяльності, охоплюючи широкі верстви українського суспільства, згуртовуючи людей різних професій. Осередки Товариства виникали на підприємствах, в наукових установах, навчальних закладах міст і сіл. Вони ставали альтернативними компартійним адміністраціям, громадським структурам. Активісти Товариства змінювали написи з російської мови на українську в установах, написи на таблицях з назвами міст та сіл, спонукали своїх керівників розмовляти, вести ділові документи, викладачів читати лекції українською мовою. Організовували відзначення пам'ятних дат нашої історії, вшанування видатних постатей української історії та культури, поїздки до пам'ятних історичних місць, залучаючи до процесу національного відродження щораз більшу частину національно свідомих людей.

Рада Товариства проводила наполегливу роботу щодо впровадження української мови в усі сфери життя, зокрема, організувала масовий збір підписів з вимогою надання українській мові статусу державної. Саме під тиском громадськості у 1989 році був прийнятий Закон «Про мови в УРСР», який діяв до 2018 року. Товариство почало видання і поширення раніше заборонених творів українських письменників А. Лотоцького, І. Крип'якевича, М. Дольницького, В. Стуса, Д. Донцова та ін. У жовтні 1989 року

вийшов у світ перший незалежний часопис громадської організації «Просвіта» (редакторка Н. Бічуя). Проводилась робота щодо пошуку шляхів переходу від радянської школи до української національної освіти, активізації вчительського середовища. Цьому сприяла проведена у грудні 1989 року наукова конференція «Національна школа – вчитель, громадськість».

Товариство брало найактивнішу участь в усіх ініціативах громадськості, спрямованих на поглиблення демократизації, руйнування старої комуністичної системи і створення передумов для проголошення Незалежності України. Було одним з організаторів перших масових акцій: політичного маршу 1 травня 1989 року, коли колона демонстрантів, сформована Товариством, до якої приєдналися члени інших організацій, пройшла під синьо-жовтими прапорами та антибільшовицькими лозунгами проспектом Свободи у Львові; маніфестації 17 вересня 1989 року під гаслом легалізації УГКЦ; «живого ланцюга» 21 січня 1990 року. Товариство створило Демократичний блок на виборах до ВР УРСР у 1990 році, активно працювало над підготовкою референдуму, який відбувся 1 грудня 1991 року, відправляючи сотні агітаційних груп у східні та південні області України.

У 1990 році в області діяло 31 міське і районне об'єднання, 1141 осередок, у них налічувалось 77,8 тис. членів. «Просвіта» стала справжньою школою громадського та політичного активу. При активній участі членів «Просвіти», як і колись, завдяки матірній «Просвіті», створювались незалежні українські організації, перші національно-патріотичні партії: «Меморіал», Союз українок, НТШ, «Рідна школа», НРУ, УРП, ДемПУ та ін. Багато активних членів Товариства були обрані в органи влади чи політичних партій і поступово послаблювали свої зв'язки з Товариством.

Товариство розширювало свою діяльність на всю Україну та працювало над створенням всеукраїнської організації. За прикладом та при допомозі львів'ян осередки виникали в різних областях України. І вже у лютому 1989 року було утворено Всеукраїнське товариство української мови ім. Т. Шевченка.

Поступово діяльність Товариства набувала характеру довоєнної «Просвіти», насамперед, у справі просвітництва, формування національної свідомості. Тому у 1991 році Товариство української мови ім. Т. Шевченка перейменовано на Всеукраїнське Товариство «Просвіта» ім. Т. Шевченка.

За часів української Незалежності «Просвіта» активно, повсякденно працює над утвердженням основ української державності, захистом української мови, патріотичним вихованням молоді, є організатором чи співорганізатором масових мовних акцій, презентацій українських книг, кіно, науково-практичних конференцій, молодіжних фестивалів української патріотичної пісні «Сурми звитяги», «Червона Рута», духовної пісні «Пісня серця», різноманітних дитячих літературних та мистецьких конкурсів, відзначення національних свят Дня Героїв, Дня матері, річниці створення УГВР, Дня відновлення Української Держави 30 червня 1941 року та інших віхових дат нашої історії, будівництва пам'ятника Степану Бандері у Львові, меморіалу УСС на горі Маківка.

«Просвіта» – активний учасник Помаранчевої революції і Революції Гідності, волонтерського руху, з квітня минулого року в світлиці «Просвіта» (вул. Друкарська 6) проводить курси української розмовної мови для тимчасово переміщених осіб.

За матеріалами Ярослава ПІТКА

ЛІТЕРАТУРА

Іваничук Р. Нариси історії «Просвіти» [Текст] / Р. Іваничук, Т. Комаринець, І. Мельник, А. Середяк. – Львів: Просвіта, 1993. – 232 с.

Мельник І. З історії створення Народного Руху України та відродження «Просвіти» (1988-1991) [Текст] : спогад / І. Мельник // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Львів, 2010. – Вип. 19: «Просвіта» – оберіг незалежності та соборності України. – С. 98-106.

26 червня

Петро МІРЧУК

До 110-річчя від дня народження (1913-1999)

Ім'я Петра Мірчука відоме кожному, хто цікавився історією визвольної боротьби ОУН і УПА. Адже довгий час його узагальнюючі праці «Нарис історії Організації Українських Націоналістів 1920-1939» і «Українська Повстанська Армія 1942-1952» були найповнішими фундаментальними джерелами відомостей з цієї теми в еміграції та в перші роки незалежності України. Ці книги стали помітним явищем в історіографії. Проте ім'я автора досі перебуває в тіні, про його життєвий шлях та участь у національно-визвольному русі пишуть мало.

Петро Мірчук народився в с. Добрівляни на Стрийщині в родині малоземельних селян Юрія і Євдокії Мірчуків. Протягом 1923-1932 рр. навчався у Стрийській гімназії, яку закінчив з відзнакою. Під час навчання став членом Пласту, організував його курінь у рідному селі, відзначився як організатор гуртків спортивно-руханкового товариства «Сокіл» на Стрийщині. Вступив на юридичний факультет Львівського університету, який не закінчив через арешти польською владою. У юнацькі роки брав участь у роботі товариств «Просвіта», «Сільський господар» і «Рідна школа».

До ОУН Петро Мірчук приєднався відразу після її створення, взяв псевдо «Залізник». Попервах був членом першої підпільної ланки її молодіжного крила – Юнацтва (1929-1932), відтак – районним провідником ОУН (червень – вересень 1932 р.), повітовим провідником Стрийщини (вересень 1932 р.), членом Стрийської окружної ексекутиви. Уже тоді юнак брав участь у виданні «Бюлетеня Крайової ексекутиви ОУН на ЗУЗ», редагував періодичні націоналістичні видання «Молоде село», «Наш світогляд» (1935-1936), працював редактором у львівському видавництві «Українська преса».

Активна підпільна і громадська діяльність не могли минутися дарма за часів польської окупації: Мірчук шість разів потрапляв за

грати, у березні 1939 р. його забрали просто з VII Конгресу Союзу українських студентських організацій.

Мірчук став членом найвищого виконавчого органу ОУН на західноукраїнських землях – Крайової ексекутиви, де посів посаду ідеологічного референта. Цього ж року, як і багато інших оунівців, він, ховаючись від «компетентних органів», переходить на Холмщину, де до 1940 р. організовує націоналістичні відділи молоді. Згодом переїжджає до Праги, щоб закінчити перервані студії в Українському вільному університеті (УВУ), у червні 1941 р. він одержав диплом доктора права і політичних наук.

Після розколу ОУН Петро Мірчук став на бік прихильників С. Бандери і взяв участь у II Великому зборі ОУН у Кракові (31 березня – 3 квітня 1941 р.), де остаточно оформилася окрема ОУН революційна, або ж бандерівська. У цьому ж році, напередодні війни Німеччини з СРСР, ОУН відрядила його до Відня зв'язковим батальйону «Роланд», потім – на Львівщину, де він працював в Українському видавництві, а також в апараті Міністерства освіти Українського державного правління Української Держави, проголошеної 30 червня 1941 р. у Львові. Але у вересні гестапо схопило його і відправило до в'язниці на вул. Лонцького, а за кілька днів – до Монтелюпіх у Кракові.

3 липня 1942 р. Мірчук – в'язень концтабору Аушвіц, табірний номер 49734. Згодом він згадував: «Ми вийшли з авта й усталися в ряди. Перед собою побачили ми велику браму із написом «Арбайт махт фрай» («Праця дає волю»). Перед брамою стояла сторожа і маленький карлик, убраний у кацетівське, смугасте вбрання. «Бумбо» (так звали карлика) підбіг до нас з гумовою палицею в руках і, побиваючи нас нею, став вирівнювати ряди. Був це польський в'язень «Чесьо» – кльовн цирку Станевських. У нас викликав він макабричне і пригноблююче враження. Кожний з нас міг легко роздавити його; та побіч нього стояли з готовими до стрілу пістолями СС-и і це було ніби символом, що тут кожний найнужденніший в'язень, якому дали СС-и владу, є самовільним паном над іншими в'язнями».

24 січня 1945 р., перед загрозою наступу Червоної армії, в'язнів було евакуйовано до табору Маутхаузен. Бранці мусили долати більшу частину шляху пішки, знесилених добивали есесівці, тому цей етап одержав назву «марш смерті». 2 тисячі в'язнів, у т. ч. Мірчука і ще 74 українців, за кілька днів перевели в філіал Маутхаузена Мельк. Після розформування табору Мельк табірників на кораблях Дунаєм перевезли до м. Лінца, звідки пішки вони йшли до гірського концтабору в м. Ебензеє. Звідти їх уже 6 травня 1945 р. визволила американська армія. «Значить, ми таки живі й вільні!.. „Тисячолітня німецька імперія”, будована Гітлером, яка так ганебно завалилась вже в сьомому році імперіялістичного „маршу до могутности”, для нас, вкинутих на саме дно нацистського пекла, була справді тисячолітньою. І все ж таки – ми її пережили!», – так описував свій душевний стан Мірчук у цей день. Поневіряння в гітлерівській неволі Мірчук описав у книзі спогадів «У німецьких млинах смерті», що вийшла друком у 1957 р. Дійсно, було про що розповісти: на момент звільнення він був настільки виснажений, що маса його тіла становила всього 32 кг. До заслуги Петра Мірчука належить те, що він склав поіменний список в'язнів «групи Бандери», яких утримували в Аушвіці, і зокрема тих, хто залишився там навіки.

Після Другої світової війни П. Мірчук деякий час проживав у Західній Німеччині, де протягом 1945-1946 рр. очолював Центральний еміграційний союз українського студентства, а в 1948-1952 рр. був членом Проводу Закордонних частин ОУН. Плідно працював і на ниві журналістики: був співредактором націоналістичних часописів, що виходили у різних європейських країнах: «Визвольний шлях», «Український самостійник», «Українська трибуна», «Гомін України», «Визвольна політика», «Сурма», «Державна думка».

1952 р. Петро Мірчук емігрував до США, оселився у Філадельфії. Працював на фабриках, згодом продовжив навчання й здобув ступінь магістра бібліотекарства в університеті Дрексела. Працював бібліотекарем у коледжі Захарії Урсіна (Колледжвілл, Пенсільванія), університеті Сент Ла Саль у Філадельфії і коледжі

Св. Петра у Джерсі-сіті, Нью-Джерсі. Викладав політологію у Флеглерському коледжі (Флорида). 1969 року здобув звання доктора філософії в галузі історії в УВУ в Мюнхені.

І за океаном П. Мірчук активно працював на користь української громади, гуртував українських емігрантів, боровся силою пера і поширював ідеї національно-визвольної боротьби. Він очолював Союз українських політв'язнів у США, був довголітнім членом Крайової управи Організації оборони чотирьох свобод України (ООЧСУ) та Українського конгресового комітету Америки (УККА). Писав вірші і сценічні картини для дітей, друкувався у журналах «Дзвіночок», «Світ дитини», написав кілька п'єс для юнацтва («Ми йдемо у бій», «Марко проклятий», «Дума з-над Дніпра»).

Всупереч радянським стереотипам про бандерівців, П. Мірчук був членом Товариства українсько-єврейського співробітництва і почесним членом Центру єврейської ідентичності, у лавах яких боровся проти наклепів, сфабрикованих КГБ та іншими українофобськими колами, аби довести, що українські націоналісти не були антисемітами і не допомагали нацистам здійснювати Голокост. Цей досвід став підґрунтям для книжки П. Мірчука «Зустрічі й розмови в Ізраїлю (чи українці „традиційні антисеміти”» (1982).

Серед багатьох громадських організацій, членом яких був Петро Мірчук, вирізняється Каплиця Чотирьох капеланів – американська релігійна спілка, заснована в лютому 1951 р. на пам'ять про чотирьох капеланів армії США, які ціною власних життів урятували багатьох цивільних і військових на транспортному кораблі «Дорчестер», який затонув у 1943 році. Місія Каплиці полягає у «сприянні єдності без одноманітності, заохочуючи добру волю та співробітництво серед людей», організація виступає на підтримку і вшанування людей, чії діяння символізують спадковість із подвигом Чотирьох капеланів.

Сімейне життя Петра Мірчука, як і більшості учасників українського національно-визвольного руху, було сповнене драматизму. Батьків радянська влада вислала в Сибір, одна сестра загинула від рук НКВД, дві інші – засуджені на тривале покарання в

радянських концтаборах. Одружився у 1946 р. з Анізією Маковською, з якою виховав трьох синів: Юрія, Романа та Ігоря.

За матеріалами Ігоря БІГУНА
ЛІТЕРАТУРА

Посівнич М. Літописець історії націоналістичного руху [Текст] / М. Посівнич // Регіон Бандерівський. – 2014. – № 2. – С. 32, 33.

Різниченко О. У боротьбі за здійснення національного ідеалу [Текст] / О. Різниченко // Нація і держава. – 2013. – 27 черв. – С. 3.

Рог В. Життя і труд для України [Текст] / В. Рог // Шлях перемоги. – 2006. – 5 лип. – С. 4.

7 липня

УКРАЇНСЬКА ГЕЛЬСІНСЬКА СПІЛКА **До 35-річчя з часу заснування (1988)**

7 липня 1988 року на одному з перших масових львівських мітингів ініціативною групою щойно випущених з радянських концтаборів українських патріотів було оголошено створення Української Гельсінської спілки, організації, що продовжила в нових політичних умовах традицію безкомпромісної боротьби з комуністичним режимом легендарної Української Гельсінської групи. Це був час, коли владу в КПРС і, відповідно, в СРСР перебрали комуністи-реформатори на чолі з Михайлом Горбачовим, які проголосили так звану політику «перебудови», одним з елементів якої стала демократизація суспільних відносин, побудова соціалізму «з людським обличчям». Нова політика відкрила шлюзи для громадської ініціативи. У країні почали виникати сотні різноманітних, як тоді говорили, «неформальних об'єднань». Переважно вони організовувалися за екологічною або культурологічною спрямованістю і проводили свою діяльність у формі дискусійних клубів. Звичайно, комуністична партія і основний її репресивний орган – КДБ не збиралися пускати процес на самоплив, але вся вага роботи з новими соціальними тенденціями була перенесена з репресій на контроль і управління ними.

Українська Гельсінська спілка створювалася як централізована антикомуністична організація. Її Проводом стала достатньо велика і політично консолідована група колишніх політв'язнів. Вступ до організації нових членів обмежувався процедурою відбору через необхідність отримання двох рекомендацій від членів Проводу. Таким чином обмежилися можливості КДБ інфільтрувати до організації свою агентуру, особливо на стадії становлення. Головою УГС обрали Левка Лук'яненка, який відбував покарання на засланні; виконавчим секретарем став динамічний організатор В'ячеслав Чорновіл. До керівництва увійшли такі відомі особистості, як Михайло і Богдан Горині, Микола Горбаль, Олесь Шевченко, Василь Овсієнко, Євген Пронюк, Степан Хмара, Йосиф Зісельс, Зеновій Красівський та багато інших.

Незважаючи на те, що в програмному документі – «Декларації принципів УГС» спілка проголошувалася як «федеративне об'єднання самоврядних правозахисних груп і організацій», насправді в Україні (у Західній – через 50, а у Наддніпрянській – через 69 років) постала перша опозиційна комуністичній владі політична партія. Невідповідність між реальними і проголошеними цілями була не випадковою, бо засновники організації, які пройшли через десятилітні строки ув'язнення за «націоналізм» та «антирадянську діяльність», знали ціну «комуністичним реформам» і намагалися через маскування під правозахисну діяльність захистити організацію від передчасного розгрому. Про що, до речі, прямо стверджують доповідні документи КДБ партійним і державним органам, в яких УГС проходить як найнебезпечніша для радянської влади організація.

У Декларації УГС зазначалося, що вона має за мету вирішення чотирьох завдань: сприяти ознайомленню широких кіл української громадськості з Декларацією прав людини; активно сприяти виконанню статей Прикінцевого Акта з питань безпеки і співпраці в Європі: домагатися, щоб на всіх міжнародних нарадах, де мають обговорюватися підсумки виконання Гельсінських угод, Україна була

представлена окремою делегацією; домогтися акредитування в Україні представників зарубіжної преси.

Дослідники виокремлюють два основні напрями діяльності УГС: перший – розвиток обласних філій і максимальна активізація їхньої діяльності в усіх регіонах України, другий – проникнення в різноманітні неформальні об'єднання з метою їхньої політизації. Напружена і непримиренна боротьба між УГС і КДБ розгорнулася за вплив на «Меморіал», Товариство української мови ім. Т. Шевченка і, особливо, за Народний Рух України за перебудову. У доповідній ЦК КПРС від 4 травня 1989 року 1-й секретар ЦК КПУ В. Щербицький наголошував, що «активізуються наміри створення в республіці т. з. «Народного Руху України за перебудову» (НРУ) – широко розгалуженої, за задумом ініціаторів, політичної структури, що ставить себе вище партійних і державних органів. Небезпечність організації НРУ підтверджується тим, що низка ворожих екстремістських угруповань, зокрема Українська Гельсінська спілка... оголосили про своє входження до Руху, і пробують об'єднати навколо нього формування антирадянської направленості».

Рух створювався як відкрита для всіх масова демократична громадська організація. Розуміючи, що однієї агентури КДБ для утримання під контролем такої великої організації не вистачить, ЦК КПУ розсилає доручення обласним і районним чиновникам вступати і за можливості очолювати територіальні структури Руху. З іншого боку, Провід УГС доручає одному з найавторитетніших провідників, талановитому політику Михайлу Гориню максимально включитись до роботи щодо створення Руху. Низові активісти УГС теж вступають до регіональних відділень НРУ. У цій ситуації надзвичайно важливим ставало питання про керівництво Руху – хто його очолить і куди поведе. З погляду національних інтересів, для реалізації основного завдання (здобуття незалежності) важливою ставала не так стратегія поведінки (вона в принципі була типовою для всіх національно-визвольних рухів поневолених народів ССРСР), як тактика, за якою вмілий і далекоглядний керівник, враховуючи інтереси всіх суб'єктів політичної гри, комбінує ними так, що вони спрямовують свою

енергію в потрібному йому напрямі. Їхні різноманітні зусилля лише посилюють потрібну йому тенденцію. Поступаючись у малому, він прагне виграти у великому. Це лідер особливого гатунку і особливих здібностей – таким політиком у цей переломний, історичний для українців час став Михайло Горинь. 8-10 вересня 1989 року на Установчому з'їзді Руху Михайла Гориня одногосно обирають головою Секретаріату – керівником виконавчого органу організації. Головою Руху стає Іван Драч.

Фактично з цього часу і до проголошення незалежності ми можемо розглядати діяльність УГС, а після перейменування її в Українську Республіканську партію і останню, як авангардну, провідну частину Народного Руху України. У ході виборів до Верховної Ради УРСР значна кількість кандидатів від УГС стає народними депутатами України. 16 липня 1990 року за їхньою ініціативою Верховна Рада УРСР приймає Декларацію про державний суверенітет України. Цей важливий ідеологічно-пропагандивний документ в основних свої параметрах повторював програму «Декларації принципів УГС» і сприяв вихованню населення УРСР у самостійницькому дусі. У ході державного перевороту у серпні 1991 року саме лідери УГС/УРП піднімають Раду на спротив, а Левко Лук'яненко особисто пише текст Акту проголошення незалежності України, який Верховна Рада УРСР прийняла 24 серпня 1991.

На першому з'їзді УГС (30 квітня 1990 р.) делегати приймають рішення про перейменування спілки в Українську Республіканську партію. Згодом (15 листопада 1990 р.) відбувається її реєстрація як першої демократичної політичної партії. З цього часу і варто вести відлік початку формування багатопартійної політичної системи в Україні. Спробу задати якісно інший процес реформування суспільства знизу можна пов'язати з діяльністю національно-демократичних сил (УГС/УРП, НРУ). На жаль, ця спроба закінчилась трагічною поразкою, аналізуючи яку приходиш до невтішного висновку, що вона швидше закономірна, ніж випадкова і не пов'язана з особистісними чи корпоративними характеристиками історичних

персоналій або партій. Першою причиною стала катастрофічна деформація української нації, якої вона зазнала в ході масових репресій, голодомору та русифікації у ХХ столітті. Так звана елітна частина суспільства на ментальному рівні відчувала себе «іншою», «чужою» у справі національного будівництва і свідомо чи напівсвідомо блокувала зміни. Другою причиною поразки національної демократії у сфері реформування суспільства стала «ефективна діяльність» постколоніальної влади у привласненні народного майна. За президентства Леоніда Кучми було сформовано паразитичну олігархічну систему, що у публічному просторі лише імітувала демократичну виборчу процедуру.

За матеріалами Василя КУЙБИДИ
ЛІТЕРАТУРА

Українська Гельсінська спілка (1988-1990 рр.) у світлинах і документах [Текст] / упоряд. О. Ткачук. – Київ: Смолоскип, 2009. – 224 с.

* * *

Горинь Б. Причини і процес створення УГС [Електронний ресурс] / Б. Горинь. – Режим доступу: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/dopovidi/konferenciya-ugs/prychyny-i-proces-stvorenniya-ugs>

Куйбіда В. Українська Гельсінська спілка: історичні звершення та нереалізовані цілі [Електронний ресурс] / В. Куйбіда. – Режим доступу: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/dopovidi/konferenciya-ugs/ukrayinska-gelsinska-spilka-istorychni-zvershennya-ta-nerealizovani-cili>

26 липня

Галина ПАГУТЯК

До 65-річчя від дня народження (1958)

Галина Пагутяк (автонім Москалець) народилася в селі Залокоть Дрогобицького району, що на Львівщині, у сім'ї вчителів. Згодом родина переїхала в село Уріж. Галина була наймолодшою з трьох доньок. Часто гуляла біля річки Бистриці, любила ходити лісом, а ще більше – слухати містичні розповіді старших. Була вона дуже завзята

і допитлива: завжди брала з бібліотеки книги, читала художні твори, самотійно вчила іноземні мови. У 18 років узимку втекла з дому до Одеси, у заклад, де готували штукатурів-плиточників. Працювала на Бориславському фарфоровому заводі.

Закінчила українську філологію Київського державного університету ім. Т. Шевченка. Працювала у школі, у Дрогобицькому краєзнавчому музеї, приватній школі, Львівській картинній галереї. Є членом Національної спілки письменників України, працює у її правозахисній організації. Живе та працює у Львові.

У складний для себе час починає писати повість «Діти», яка у 1981 році вийшла окремою книжкою. Авторка повістей і романів «Господар» (1986, з фантастичним і для сьогоднішньої України тиражем 65 тисяч примірників!), «Потрапити в сад» (1989), «Гірчичне зерно» (1990), «Записки Білого Пташка» (1999, 2013), «Захід сонця в Урожі» (2003, 2016), «Королівство» (2005, 2016), «Втеча звірів, або Новий Бестіарій» (2006), «Слуга з Добромиля» (2006, 2012), «Книгоноші з Королівства» (2007, 2016), «Урізька готика» (2009), «Потонулі в снігах», «Зачаровані музиканти» (2010), «Писар Східних Воріт Притулку. Писар Західних Воріт Притулку», «Сни Юлії і Германа» (2011), «Уріж та його духи» (2012), «Кожен день інший» (2013), «Сентиментальні мандрівки Галичиною», «Магнат» (2014), «Новий рік у Стамбулі», «У кожного є бабуся» (2015), «Пан у чорному костюмі з блискучими гудзиками», «Гіркі землі» (2016) та ін. Деякі твори перевидаються і додруковуються, адже тиражі розходяться вмить. Її твори перекладали англійською («Потрапити в сад»), німецькою («Захід сонця в Урожі», «Тебе спалить сонце», «Дивись назад»), російською («Діти», «Зачаровані музиканти»), словацькою («Соловейко»), хорватською («Дивись назад»). У творах нерідко відходила від загальноприйнятих канонів прози, через що навіть в незалежній Україні мала проблеми з видавцями. Написала кілька дитячих книг. Останнім часом більшість своїх книг видає у львівському видавництві «Піраміда» у серії «Приватна колекція».

У 2010 році за книгу прози «Слуга з Добромиля» письменниця удостоїлася Шевченківської премії в галузі літератури. Її творчість

була відзначена літературною премією «Портал» за книги «Книгоноші з Королівства» (2008) та «Зачаровані музиканти» (2011); літературною премією «Айстра» за книгу «Захід сонця в Урожі» (2008); премією «Книга року ВВС-2009» за книгу «Урізька готика» та літературною премією Валерія Шевчука за роман «Магнат» (2015).

Галина Пагутяк увійшла в літературу двадцятирічною дівчиною, «зовсім не одними і тими ж дверима, якими входили всі інші українські письменники радянського часу. Вона увійшла, не постукавши і не попросивши дозволу увійти, вона влетіла через димар і змусила рахуватися з нею. Їй вдалося обійтися без творів, яких вимагала епоха, а разом з тим подарувати твори, яких вимагала душа», – написав про неї Юрій Винничук.

Галина Пагутяк пише історичну, химерну прозу, має особливу містичну манеру письма і справляє враження письменника, якого вигаданий світ цікавить більше, ніж реальний. Вона насправді створює інші світи, і не тільки для себе, а й для кожного, кому незатишно й тісно в одновимірному світі. І що надто важливо: прорив не з реальності, а з буденності, бо «кожен має право на власний куток і власну таємницю». Здається, їй підвладні такі тонкі матерії, як простір і час, і тільки вона одна знає, як підступитися до них: «Якщо не можна зайти в двері, намалюй їх на стіні». Її твори нав'язні снами, і важко сказати, чого в них більше – містики чи дійсності. Хоча сама письменниця стверджує: світи ці цілком реальні. У нас немає іншого виходу, як повірити їй і її героям. «Я мандрую на схід. Із заходу на схід, супроти сонця, – стверджує один з них. – Але кажуть, що земля кругла. Ця країна, вона не є ні цілком західна, ні цілком східна, і через те в ній ніби зупинився час. А де спиняюсь, там відбуваються дивні речі...». Г. Пагутяк пише урізьку хроніку, хроніку душі, яка постійно пам'ятає про смерть, тому від неї віє холодом потойбічного світу. Це розповідь про Пекло, Чистилище, Рай. Читаючи її твори, шкірою відчуваєш крижаний холод потойбіччя, що світиться фосфоричним сяйвом таємниці, фатуму, надприродного.

Літературознавиця Роксана Харчук пише про неї так: «Г. Пагутяк належить до категорії творців, а не виконавців». Сама

письменниця зізнається: усі її книги народжені снами, отже, є підстави вважати її стиль сюрреалістичним.

ЛІТЕРАТУРА

Пагутяк Г. «Наше суспільство чекає не Пророка, не Месію, а порядну людину» [Текст] : розмова з письменницею, лауреатом Національної премії ім. Тараса Шевченка Галиною Пагутяк / вів І. Гулик // Високий Замок. – 2018. – 9 жовт. – С. 4

Пагутяк Г. «Це вже нагадує антиутопії Орвелла» [Текст] : розмова з українською письменницею Галиною Пагутяк / вів кор. ред. // Експрес. – 2021. – 16 груд. – С. 15.

* * *

Гема М. «Це світ змінився, а не я» [Текст] / М. Гема // Львівщина в 2018 році. Знаменні і пам'ятні дати краю: календар / упоряд.: І. Зінченко, М. Гема; ред. Д. Дигас; ЛОУНБ. – Львів, 2018. – С. 82-85.

Зьобро О. Галина Пагутяк: «Львів мене вбиває...» [Текст] / О. Зьобро // Високий Замок. – 2007. – 9 жовт. – С. 12.

2 серпня

Петро ШКРАБ'ЮК

До 80-річчя від дня народження (1943)

Своє призначення поета і вченого Петро Шкраб'юк реалізує у книжкових, газетно-журнальних публікаціях, у численних виступах в аудиторіях та на зустрічах із сотнями людей, перед священнослужителями, серед повстанців Революції Гідності на Євромайдані у Києві, перед воїнами АТО і жителями Донбасу. Люди вподобали майстерність оратора і метафоричність його поезії, талант митця. Здається, що Шкраб'юк, народжений у серпні, вдивлявся ще з колиски у зоряне небо, що стало його орієнтиром у численних прозових і поетичних творах.

*«Легкі слова, але вагома суть,
Яку слова на крилах днів несуть.
А це – Господь, Любов і Батьківщина.
Це три ключі, що відмикають путь».*

Ці поетичні роздуми Петра Шкраб'юка зі збірки «Три ключі. Мої рубаї» могли би бути ілюстрацією до всього творчого набутку в історико-публіцистичних, науково-історичних чи релігійно-філософських книжках львівського автора. А книга «Небесна галерея. Повернення до Бога» вповні визначає сутність автора, у доробку якого – близько трьох десятків книг впродовж п'ятдесятилітнього творчого шляху.

Петро Шкраб'юк – дослідник історичних подій і фактів, сотень імен вітчизняної та світової культур. Перш за все, це подвижники української національної ідеї XIX-XXI сторіч. Серед них – будителі вітчизняного духовного життя, козаки, борці за волю України, герої національно-визвольних змагань, які гартувалися у материнській «Просвіті». Автор поетично доповнює майже кожне своє науково-публіцистичне дослідження релігійною і філософською лірикою. Ось епіграф до книжки «Серед зір і людей» (2003):

*«Всю повноту й мету буття
Як висловити можу?
А все – во ім'я майбуття,
А все на славу Божу».*

Збірка «Співзвучність» (2011) – це «духовно-філософська лірика, співзвучна з Божими настановами, природою, голосом предків і сумлінням автора». У книзі есеїв «В мінливім дзеркалі кохання: енциклопедія любові» (2012) письменник і вчений виступає інтерпретатором маловідомих фактів про долі, щасливі і нещасливі або й трагічні моменти у житті знаних історичних постатей, діячів світової культури, «починаючи від Адама та Єви». Деякі есеї підготовлено за конспектами лекцій, які письменник прочитав студентам свого рідного Франкового університету. Автор додав сімнадцять сторінок покажчика імен, де в алфавітному порядку – 420 (!) позицій і посилань на твори, що стали джерелами дослідника.

Серед постійних зацікавлень автора – розповіді про священників-земляків, як от поважна збірка «Наріжний камінь Маркіяна. Статті, есеї, вірші» (2012). У ній Петро Шкраб'юк об'єднав доповіді, лекції, поезії, присвячені зачинателеві української

літератури в Галичині Маркіянові Шашкевичу. Те, що вчений – справжній енциклопедист, переконуємося, прочитавши академічне видання «Імена близькі й далекі: Україна в національному і світовому вимірі» (2013), в якому він висвітлив діяння видатних українців, зокрема, Івана Франка, Василя Стефаника, Михайла Грушевського, Івана Крип'якевича, наших сучасників Григорія Нудьги, Ігоря та Ірини Калинців, Лариси Крушельницької, Михайла Рожка, Богдана Янівського та інших. Тут яскраво проявився талант автора як історика, літературознавця, поета й есеїста. Книга наповнена світлинами й маловідомими фактами з життя її персонажів. Кандидатська дисертація «Михайло Павлик і Радикальна партія» посприяла Петрові Шкраб'юку прийти до виняткового гурту львівських істориків.

В «Історіях, прожитих тричі» (2015) письменник зумів талановито відтворити легендарне і навіть звичайне життя наших краян, які присвятили себе рідній землі й державі. У деяких нарисах подав факти з подій на Євромайдані та власних поїздок до воїнів АТО і жителів Східного регіону.

У 2005-2009 роках учений вів на радіо «Воскресіння» історичну авторську програму «Дорога до Храму», в якій прозвучали 164 передачі. Вони відзначені обласною премією імені В'ячеслава Чорновола, а сто кращих радіопересилань увійшли до книги «Сто кроків до Храму. Невідоме про відоме» (2008). У 2007 році Петро Шкраб'юк захистив докторську дисертацію «Монаший Чин Отців Василян у суспільному житті України». У передмові до праці видатний історик Ярослав Дашкевич написав: «Мені імпонує чітка національно-християнська позиція п. Петра, а водночас – відкритість до інших культур, його творча наснага, працьовитість і – що теж немаловажно – людяність. Це можуть підтвердити і читачі (а перед тим – радіослухачі), і студенти кафедри зарубіжної преси та інформації, для яких наш відомий письменник й історик читає спецкурс „Україна в світовій культурі”».

У поетичній збірці «Серед зір і людей» автор присвятив вірші «Братній диптих» родичам по бабусі Анні з рідних Пужників біля

Тлумача на Прикарпатті – сестрам-василіянкам з Австралії та Аргентини. Таким чином, перші публікації про священнослужителів греко-католицької церкви часів Андрея Шептицького виявилися пророчими: поет і вчений Петро Шкраб'юк став почесним автором видавництва отців василіян «Місіонер». А скільки релігійно-філософських роздумів для переконання невпевнених у собі віруючих чи малосвідомих безбожників вклав автор у поважну книжку «Пробудились серед ночі, або Преображення людське»!

За книжку «Над простором і часом. Трилогія незвичайного» Петро Шкраб'юк був номінований на Шевченківську премію 2018 року. Її високо оцінив поет і критик Володимир Базилевський: «Незвичайність від Петра Шкраб'юка».

Ще першокурсником підписав подарований портрет Гомера «Per aspera ad astra!» («Через терни – до зірок!»). Латинський вислів став літературним дороговказом для Петра Шкраб'юка. Асистент факультету журналістики вибрав тему кандидатської дисертації «Журнал „Всесвіт” як тип видання». Тоді цей часопис очолював Дмитро Павличко. Був редактором університетської багатотиражки, львівської «Ленінської молоді», а потім запросили майже на десять років у київський журнал «Наука і суспільство» власкором галицьких теренів. Завдяки цій обставині Петро прийшов до історичної науки.

Зорі, живі та символічні, денно і нічно світять трударям. Таким, як наш ювіляр.

За матеріалами Василя МАРУСИКА

ЛІТЕРАТУРА

Марусик В. Місія поета та вченого. Петрові Шкраб'юку – 75 [Текст] / В. Марусик // Слово Просвіти. – 2018. – 9-15 серп. – С. 9.

Савчук В. Зі знаком тайни [Текст] : [про творчість Петра Шкраб'юка] / В. Савчук // Дзвін. – 2019. – № 6. – С. 181-184.

Якубовська М. Світло поетичних рядків: літературний портрет П. Шкраб'юка [Текст] / М. Якубовська // За вільну Україну. – 2003. – 2 серп.

23 серпня

Євген ШТЕНДЕРА

До роковин смерті (1924-2022)

Євген Штендера (псевдоніми «Прірва», «Зоряний», «Нерв»), народився 2 січня 1924 року в селі Волиця Барилова на Радехівщині. З весни 1943 року 19-річний юнак боровся в лавах УПА на Волині, де проходив військові вишколи, та в Галичині, де мав посаду повітового військового вишкільника юнацтва, а згодом – військового референта в Радехівському повіті. Тоді перевів рейдом у Карпати чоту юнаків зі Сокальської округи до старшинської школи «Олені». У січні 1945 р. став надрайоновим Любачівського надрайону. На весну утворили Закерзонський край, і в червні того ж року його призначили провідником Третьої округи ОУН (Холмщина і Підляшшя). Кілька місяців пізніше став командиром 28-го тактичного відтинка УПА «Данилів». Головне завдання було боротися проти виселення українців до СРСР. Ці відділи вели успішну боротьбу, розбивали споруди для переселення у багатьох містечках Надсяння, влаштовували малі засідки, численні нічні обстріли ворога, нищення мостів, доріг і місць квартирування окупантів. Тоді ж співпрацював із польським підпіллям, зорганізував і командував спільним нічним наскоком силами УПА і ВіН на гарнізон в місті Грубешів 27-28 травня 1946 р. Це був останній наскок УПА курінного масштабу, ще й проведений спільно з польським підпіллям. Є. Штендера був командиром рейду УПА в Східну Пруссію (зима 1948 р.) і влітку 1948 р. з бойовою групою шести вояків рейдував до Західньої Німеччини, опинився в Мюнхені, де студіював політичну економію в Українському вільному університеті, працював інформативним референтом Місії УПА при Закордонному представництві Української головної визвольної ради, співредактором місячника «До зброї», двотижневика «Сучасна Україна» та тижневика «Український самостійник», редактором багатьох споминів та публікацій. Там він одружився з вдовою генерала УПА Дмитра Маївського Любов'ю (з

дому Шевчик), матір'ю 7-річного сина Юрка. У родині народився син Богдан і доньки Олена та Надія. Дружина всіляко підтримувала його у видавничій праці, фактично була його редактором.

1956 р. сім'я емігрувала до Канади. В Едмонтоні Є. Штендера спочатку працював друкарем і креслярем, випускав економічну газету «Розбудова» (Торонто) і був співредактором тижневика «Українські вісті» (Едмонтон). Закінчив студії славістики в Альбертському університеті і студії на факультеті бібліотекарства, працював бібліотекарем в Ріджайнському університеті (1969-1974) і в Національній бібліотеці Канади в Оттаві (1975-1990), для якої, між іншим, зібрав майже всю україністику Канади.

Об'єднання колишніх вояків УПА у 1970-х роках створило редакційну раду на чолі з М. Ріпецьким для видання книжок про УПА, Є. Штендері запропонували стати головним редактором. У 1975 р. він зустрівся з Миколою Лебедем, генеральним секретарем закордонних справ УГВР, який запросив до Нью-Йорка оглянути збірку документів про боротьбу УПА та про визвольний рух в Україні, яка стала основою для багатьох досліджень. Відповідальним редактором видавництва «Літопис УПА» Є. Штендера працював чверть століття (1975-2000): зібрав матеріали та відредагував 15 томів, допомагав у підготовці інших томів. Авторами або редакторами інших томів були П.-Й. Потічний, Ю. Маївський, Т. Гунчак, Є. Місило та П. Содоль, І. Гарасимів, К. Гіммельрайх, С. Голяш, І. Камінська, З. Лавришин, О. Мотиль, Р. Петренко, М. Ріпецький, М. Савчин і С. Шпак, постійними співробітниками – В. Макар, А. Івахнюк, З. Кейван.

У 1990-х роках Штендера став ініціатором співпраці з Інститутом української археографії і джерелознавства Національної академії наук України та з Головним архівним управлінням при Кабінеті міністрів України задля дослідження архівів колишнього СРСР про боротьбу УПА. У лютому 1994 р. редакційна рада, яку очолили П. Сохань, Б. Іваненко та Є. Штендера, почала випускати київську нову серію «Літопису УПА». У Львові було створено бюро

«Літопису УПА» на чолі з В. Чорновусом і Ю. Штендерою (племінником Євгена), які займалися підбором матеріалів та друком книг матірнього видавництва «Літопис УПА» з базою в Торонто, збиранням споминів про визвольну боротьбу УПА і дослідною діяльністю у місцевих архівах.

Є. Штендера брав участь у підготовці до друку «Бюлетенів видавничого комітету» та інших видань «Літопису УПА». Він був членом Наукового товариства ім. Шевченка, Українського товариства закордонних студій (випускало в світ книжки, журнал «Сучасність», газети тощо), комбатантських організацій, бібліотечних товариств Канади.

У 2000 р. почав видавати електронний кварталник «Літопис Форуму дослідів історії УПА», однією з головних тем стало опрацювання документів про дії УПА на закордонних теренах, монографій. Було опубліковано багато інших досліджень, які ще не увійшли до «Літопису УПА», зокрема листи президента УГВР Кирила Осьмака, протоколи УГВР, спогади Карпа Микитчука про місію УПА в Італії, реєстри старшин УПА, діячів ОУН і УГВР, зокрема про Івана Багряного,

З 2004 до 2006 року упорядкував і передав до Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України особовий архів 1948-2003 років під назвою «Євген Штендера – Місія УПА за кордоном».

Указом Президента України В. Ющенка від 3 лютого 2010 року за вагомий особистий внесок у збереження та збагачення національної історико-культурної спадщини, активну діяльність у справі повернення культурних цінностей в Україну Є. Штендеру нагороджено Хрестом Івана Мазепи.

Останніми роками досліджував історію УПА в Польській Народній Республіці, зокрема співпрацю УПА і ВіН. Відгук на статтю Мирослава Чеха про те, як Москва розпалювала міжетнічні конфлікти між українцями і поляками, був опублікований у кількох польських виданнях українською і польською мовами. Публікація спричинилася

до фундаментального дослідження «UPA і WiN w walce z totalitaryzmem 1945-1947» (Перемишль, 2018) у редакції Б. Гука, яка побачила світ завдяки спонсорству Є. Штендери. Актуальність цих публікацій підтверджує і те, що у 2018 році було знято документально-художній фільм «Рубіж. Грубешівська операція», присвячений спільній польсько-українській атаці на підконтрольне комуністам польське місто Грубешів. У фільмі є, мабуть, останнє інтерв'ю з паном Євгеном, яке записала координатор проєкту Н. Цегельник. Фільм набув значного розголосу, отримав кілька премій і є у вільному доступі в мережі Інтернет.

Все своє життя Є. Штендера чесно і безкомпромісно служив справі побудови вільної і незалежної української держави, вшануванню бойових побратимів, які склали голови у боях з ворогами, та донесенню правди про героїчну боротьбу повстанців.

Під час революційних подій Майдану і окупації московитами Криму і Донбасу сказав: «Ми у ті воєнні роки навіть у мріях не уявляли собі, що над Донбасом і сходом України буде майоріти український синьо-жовтий прапор, і тризуб буде на всіх державних установах, а державне військо буде вітатися „Слава Україні – Героям слава!“. Так що все буде за нами!». Останні дні свого життя дуже переймався війною і слідкував за перебігом подій, можливо, навіть у думках відчув себе знову сотником на передовій у боротьбі з ворогом і наказував ладувати кулемети!

За матеріалами Володимира КАТРУШЕНКА

ЛІТЕРАТУРА

Примаченко Я. Штендера Євген [Текст] / Я. Примаченко // Енциклопедія історії України: у 10 т. – Київ, 2013. – Т. 10. – С. 659.

24 серпня

Левко ЛУК'ЯНЕНКО

До 95-річчя від дня народження (1928-2018)

«Усе життя бачив себе однією з ланок у ланцюжку боротьби за незалежність України. Я для себе вирішив, що взяв прапор боротьби за незалежність держави з рук УПА і повинен пронести його стільки, скільки зможу. Це і була моя місія».

Левко ЛУК'ЯНЕНКО

Небагато світових політиків можуть похвалитися тим, що саме на їх день народження випадали доленосні події для їх країни. Одному з творців незалежності України, співавторові «Декларації про державний суверенітет України» й «Акту проголошення незалежності України», дисидентові і правозахисникові, співзасновнику Української Гельсінської групи, політичному в'язню СРСР Левкові Лук'яненку тоді виповнилося 63. 25 років свого вільного життя він віддав за незалежність України. Левко Лук'яненко народився у символічний день – 24 серпня 1927 року офіційно, але, як сам згадував, народився на рік пізніше. Хоча у незалежній Україні надзвичайних політичних висот він не досяг, та став моральним авторитетом.

За переконання про від'єднання України від Радянського Союзу та її незалежність на початку 60-х років був відправлений до камери смертників, де провів 72 дні, як «небезпечний рецидивіст, засуджений до найвищої міри покарання – розстрілу». Пізніше розстріл був замінений на 15 років позбавлення волі. Він життя собі не випрошував, але як юрист подав касацію, в якій доводив безглуздість висунутих йому обвинувачень, що вже було актом нечуваної громадянської мужності.

Повернувшись в Україну 1988-го року, він теж не закликав до зброї, бо був глибоко переконаний, що остаточно перемагають не зброєю, а ідеями, тож очолив Українську Гельсінську спілку, на базі якої згодом було створено Українську республіканську партію. У

1992-му році пішов з поста очільника партії, ставши її почесним головою.

Після всіх жахів, пережитих в ув'язненні, Левко Лук'яненко вже не боявся нічого й нікого, крім Бога. Ніколи не мав особистої охорони, за кожної нагоди зустрічався з людьми, вислуховував їхні думки і пропозиції. На перших демократичних виборах до Верховної Ради УРСР став депутатом. Розсудливість і мудрість, доброзичливість і делікатність, ясність думки, аргументованість були властиві цьому «справжньому, а не удаваному, найвищої проби українському інтелектові, істинному європейцеві». Логічно, що саме він є автором «Акту про незалежність України». Левко Лук'яненко був народним депутатом чотирьох скликань, працював надзвичайним і повноважним послом України в Канаді.

Як державний діяч, мудрий і далекоглядний, Лук'яненко ніколи не вірив лукавій Москві і вбачав велику небезпеку в економічній залежності від московщини, зокрема від її енергоносіїв. На думку пана Лук'яненка, правильніше було б у 1991 році проголосити не незалежність, а самостійність, бо є трохи різниця в тому. Москва перестала присилати людей на посади в Києві, по областях. Україна сама формувала владу, але повністю незалежною не стала, тому що комуністи, як московська сила, стали владою в Україні, і вони робили все, щоб повернути Україну назад, під владу Москви.

«У принципі Москва безсила проти України: 280 років українці допомагали московитам будувати Російську імперію, а тепер доля зобов'язує нас її зруйнувати. І ми це зробимо», – був глибоко переконаний політик і державний діяч.

Левко Лук'яненко брав активну участь у Помаранчевій революції 2004 року. А після перемоги Віктора Ющенка у квітні 2005 року за видатні заслуги перед Україною отримав від Президента звання Героя України.

Левко Лук'яненко, який мав жорсткі націоналістичні погляди, у часи правління Януковича називав себе опозиціонером, а самого експрезидента – ставлеником Москви. Велике занепокоєння викликала в нього й ідеологічна, інформаційна, культурно-духовна і мовна

експансія, які вважав прямою загрозою національним інтересам України. Пріоритетними напрямками у державній політиці були для депутата Лук'яненка зміцнення обороноздатності України, спрямування вектора цивілізаційного руху нашої держави на Захід, вступ до НАТО та ЄС. Тому він підтримував Євромайдан і радикальних учасників протесту, зокрема «Правий сектор». Також підтримував праві радикальні партії України, зокрема й новостворену на базі бійців «Азову» партію «Національний корпус». Він навіть відкривав її перше засідання у жовтні 2016 року, назвавши азовців справжніми націоналістами.

З кінця 80-х років Левко Лук'яненко почав літературну кар'єру. Написав понад півтора десятка книжок про долю мільйонів українських в'язнів у сибірських таборах, про різницю в ментальності та культурі українців і росіян, а в 2016 році отримав Шевченківську премію за тринадцятитомну працю «Шлях до відродження».

Левко Лук'яненко часто їздив на Донбас, у зону АТО, підтримував дух українських воїнів, передавав бійцям літературу, у тому числі і власні книги. На день народження у 2017 році військові приїжджали привітати його з днем народження та Днем Незалежності і подарували прапор батальйону імені генерала Кульчицького.

Усе своє життя патріот-державник дотримувався принципу, що якщо в твоїй країні щось погано, то не тікати з неї треба, а боротися, щоб стало краще. Левко Лук'яненко прожив непросте, насичене життя та залишиться у пам'яті поколінь Великим Українцем, а перемога над московською ордою і самостійна, суверенна, соборна, демократична, заможна Україна стане найвеличнішим пам'ятником Левкові Лук'яненку і всім борцям за її свободу і незалежність.

За матеріалами інтернет-видань
ЛІТЕРАТУРА

Лук'яненко Л. Шлях до відродження [Текст] : [збір. творів у 13 т.] / Л. Лук'яненко. – Київ, 2014-2015.

Дорош Є. «Батько» незалежності: штрихи до портрета [Текст] / Є. Дорош // Пенсійний кур'єр. – 2018. – 24 серп. – С. 11.

Кралюк П. Патріарх дисидентів. Пам'яті Левка Лук'яненка [Текст] / П. Кралюк // Українська літературна газета. – 2018. – 13 лип. – С. 1, 5.

«Ми боролись проти імперії» [Текст] : [до 90-річчя від дня народж.] // Львівщина в 2018 році. Знаменні і пам'ятні дати краю: календар / упоряд.: І. Зінченко, М. Гема; ред. Д. Дигас; ЛОУНБ. – Львів, 2018. – С. 159-161.

2 жовтня

Богдан СТЕЛЬМАХ

До 80-річчя від дня народження (1943)

Ім'я Богдана Стельмаха – поета, драматурга, перекладача і громадського діяча – знане і шановане в Україні. Він наскрізь патріотичний український інтелігент, ворог усякого фальшу, кон'юнктури, глибоко відповідальний за честь рідної нації та її культури. Народився в селі Туркотин Глинянського (Золочівського) району на Львівщині, став четвертою дитиною в родині. Початкову освіту здобув в Туркотинській та Куровицькій школах. Навчався без особливих зусиль, бо ще в дошкільному віці навчився добре читати і писати друкованими літерами. У 1957 році Богдан переїхав до Львова, де навчався у середній школі № 22. Перші прояви незвичної поетичної натури Стельмаха проявились у 9 класі. Богдан написав свій перший рядок, свій перший вірш. Отримавши атестат зрілості і золоту медаль, вступив у Львівський університет імені Франка на механіко-математичний факультет. В університеті формується компанія, до якої входять Роман Слабий, Святослав Праск, Іван Білоус, Любко Шеремета і Богдан Стельмах – товариство так званих «неблагонадійних». У «перший відділ» університету, тобто КДБ, час від часу викликали і Богдана. Адміністрація з надуманого приводу відрахувала Стельмаха з університету, хлопець перевівся в політехнічний інститут, але за короткий час без жодних пояснень його відраховують і звідти.

Якийсь час Богдан працював у лісництві в Рава-Руській, а згодом знову вступив до університету, але вже на філологічний факультет. Тоді він відкрив для себе поезію Богдана Ігоря Антонича.

З'явився Клуб творчої молоді «Пролісок», активним учасником якого став Богдан Стельмах. Він почав споруджувати свій поетичний храм, в якому на іконах віршів – подвиги предків, тих, що впали за волю, і тих, що перебули комуністичне пекло. Тут проходять «чистилище» вчорашні лукавці, що молилися іншим богам. Україна у своїй героїчній і сумній долі, у вірі свого повного воскресіння – кров і плоть віршів Богдана Стельмаха.

У 1964 році Стельмаха зі студентської лави забирають до війська аж у Красноярськ. Тут Богдан Стельмах працює над своєю першою книгою «Примула, квітка віща» (1969). Насправді першою книгою поета мала бути збірка «Мольфар» (1966), яка отримала схвальну рецензію Ліни Костенко, однак цензура вважала інакше.

З 1968 до 1992 року (з перервами) Богдан Стельмах працював у газеті «Ленінська молодь» (потім «Молода Галичина»), був заввідділом музично-драматичного театру в Дрогобичі. У 1977 році став членом Спілки письменників України, з 1993 – головний спеціаліст відділу мистецтв Львівського обласного управління культури, з 1994 – заступник голови Львівського міськвиконкому, директор департаменту гуманітарної та соціальної політики, з 1998 – радник міського голови Львова.

Стельмах часто читає власні поезії на творчих вечорах, народних вічах, фестивалях. Його слово магічно впливає на слухача, занурює у сотворений Стельмахів світ. Двадцяте століття спонукає його до лірико-публіцистичних роздумів про стрілецьку епопею, героїчну легенду Крут, подвиги упівців. На такому тлі постають полковник Коновалець, Степан Бандера і бандерівці, генерал Шухевич та інші.

Особливим доробком творчості Богдана Стельмаха визнано книгу «Атентат», до якої увійшли п'ять драматичних поем автора. Метр здійснив атентат на байдужість сучасних авторів до колись заборонених тем. Тому в книзі – сценічний портрет Романа Шухевича «Атентат», героїчна комедія з трагічним фіналом «Діти командира», драматичні поеми «Вовки любові» (присвячена побратиму Ярославу Стельмаху), «Брати», «Стріла з Божого лука». Усі твори у той чи

інший спосіб висвітлюють болючу тему збройної боротьби героїчної ОУН-УПА за українську Незалежність.

Те, що слово – небезпечна зброя, Богдан Стельмах переконався на власному досвіді: у 1985 році чиновники від культури на три роки заборонили друкувати твори поета після його виступу на Пушкінському вечорі з віршем «Дуель», бо в алегоричному Дантесі нібито пізнали себе. В опалу потрапили і пісні на його вірші, та керівник «Ватри» Ігор Білозір на концертах оголошував їх народними, і ні в кого це не викликало заперечень. А вірш «Пам'ятник» Богдана Стельмаха, який він виголосив публічно, запалив львів'ян організувати «клумбу», яка й вирішила долю пам'ятника Тарасові Шевченку у Львові: він постав на центральному проспекті міста, а не десь на задвірках.

Богдан Стельмах – поет-пісняр і драматург. «В одній особі зійшлися три іпостасі: драми розігрують на сцені, сцена є для того, щоб показати людську долю. Поезія є для того, щоб стати стрілою і влучити в ту точку, яка в тебе зашарована буднями. А поет з тої точки витягує несподівані для тебе емоції, почуття», – наголосила Ірина Фаріон.

Першу пісню «Аеліта» Богдан Стельмах написав у 1962 році з Мирославом Скориком. На вірші поета створили пісні генії української музики Володимир Івасюк, Ігор Білозір, Богдан Янівський, Віктор Камінський.

Стельмах є автором книжок «Земний вогонь» (1979), «Правдива пісня» (1982), «Батькові слова» (1984), «Пшеничне перевесло», «Сонечкова донечка» (1988), «Сто пісень» (1990), «Тарас», «Фрак для доцента», «Прикрі пригоди в країні Погоди» (1991), «Писанка» (1993), «Початок радісних пісень» (2000), «Світлиця пісень і спогадів» (2001), а також доброї сотні пісень. У доробку поета кілька оперних лібрето, серед яких і «Мойсей» за поемою Івана Франка.

З перекладів варто назвати переспіви давньоєгипетської лірики, інтерпретацію поеми «Слово про Ігорів полк», комедію Тірсо де Моліни «Благочестива Марта», п'єси Едмона Ростана «Шантеклер» та «Романтики», лібрето опери Дж. Верді «Фальстаф» та ін. У 2004

році в оформленні автора світ побачила збірка «Сто одинадцять хайку» – переспівів видатного японського поета Мацуо Басьо. Богдан Стельмах удруге звертається до японської поезії – у 2007 році вперше українською мовою виходить збірка переспівів еротичної лірики Рубоко Шо «Ночі Коматі».

Спробував себе поет і у дитячій творчості. Кажуть, писати для дітей найважче. Діти або приймають написане, або відкидають... і вже нічим не привернеш їхньої уваги, бо вони не вміють кривити душею. Богдан Стельмах зумів достукатись до дитячих сердець. 1988 року за збірку віршів та казок для дітей «Писанка» поет отримав найвищу в Україні нагороду за дитячі твори – премію Лесі Українки.

Упродовж 2007-2008 років вийшло семитомне видання творів Богдана Стельмаха із назвою кожної книги зокрема («Мольфар», «Тарас», «Атентат», «Чудасія», «Гребля», «Романтики», «Світлиця»).

Богдан Стельмах є лауреатом премій ім. І. Котляревського, ім. М. Шашкевича, ім. Лесі Українки, «Благовіст»; отримав відзнаки «За заслуги перед українським народом» II ступеня, «Золотий герб міста Львова», «За вірність Україні»; ювілейний орден Великого князя Володимира, орден «За заслуги» III ступеня. Заслужений діяч мистецтв України та володар першої премії «Коронація слова» у номінації «Пісенна лірика» (2015).

ЛІТЕРАТУРА

Стельмах Б. Нагадати про себе [Текст] : розмова з львівським поетом Богданом Стельмахом / вела Ярина Коваль // Львів. газета. – 2013. – 17 жовт. – С. 12.

* * *

Богдан Стельмах: життя і творчість [Текст] : документи, світлини, іл., твори, інтерв'ю, літ. матеріали / упоряд. Г. Капініс. – Львів: Сполом. – 2018. – 187 с.: іл.

Брилинський Ю. Слово про побратима [Текст] / Ю. Брилинський // Дзвін. – 2003. – № 10. – С. 143–146.

Горак Р. В полоні долі [Текст] : [про книгу Б. Стельмаха «Тарас»] / Р. Горак // Дзвін. – 2002. – № 10. – С. 154–158.

Гургула І. Презентація таланту [Текст] : творчість Б. Стельмаха / І. Гургула // Літературна Україна. – 2004. – 19 лют. – С. 6.

19 листопада

Андрій ГРЕЧИЛО

До 60-річчя від дня народження (1963)

Кінець 80-х років ХХ ст. був надзвичайно насиченим найрізноманітнішими подіями суспільно-політичного характеру. Одним із проявів активізації національного життя в Галичині, а врешті й у всій Україні, стало відродження української геральдики. Епіцентром цих процесів став Центральний державний історичний архів УРСР у Львові, де з ініціативи акад. І. Крип'якевича з 1961 р. вивчали допоміжні історичні дисципліни й діяв спеціальний семінар.

Одним з учасників семінару був молодий архітектор Андрій Гречило, якого цікавила міська символіка. У цей час набула актуальності справа з повернення нашому містові історичної символіки, спотвореної окупантами. Навколо відродження герба Львова згуртувалася невелика група творчої молоді – історик-архівіст, двоє архітекторів та художник – Іван Сварник, Андрій Гречило й Володимир Турецький, Іван Турецький. Спільно ми опрацювали історичну довідку, положення, кольоровий і графічний ескізи нового (точніше – відновленого) міського герба, котрий містив вписане в іспанський щит зображення золотого лева на синьому полі, який вільно крокує у відчиненій брамі серед золотих мурів. Великий герб відрізнявся доданими обабіч щита щитотримачами – руським ратником та галицьким Левом, а також девізною стрічкою в синьо-жовтих барвах із Тризубом посередині. Окрім самого герба, було розроблено й міську хоругву (прапор). Символіка Львова була затверджена 5 липня 1990 р. Її відродження стало поштовхом до аналогічних процесів в інших містах України й не лише. Парадоксально, але після Львова першим містом, яке отримало міську хоругву, був Петербург. Того ж 1990 р. (9 липня) у Львові було засноване Українське геральдичне товариство, першими членами якого стали рівенчанин Ю. Терлецький, А. Бушаков з Асканії, О. Кохан і В. Бузало з Києва, О. Однороженко з Харкова, О. Огнева з Луцька, І. Ситий з Чернігова та ін. Головою товариства

обрали Андрія Гречила, який саме почав працювати в Археографічній комісії АН УРСР (згодом – Львівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України). Попередньо Андрій закінчив архітектурний факультет Львівського політехнічного інституту і протягом 1985-1990 рр. працював архітектором Львівської філії інституту «Діпроміст». Брав найактивнішу участь у громадсько-політичному житті, зокрема в Товаристві Лева, Українській Гельсінській спілці (1988), НРУ (1989). Також був членом Української республіканської партії, у 1990-1994 рр. був депутатом Львівської міськради, очолював фракцію УРП і постійну комісію архітектури й будівництва.

Робота в Інституті української археографії під керівництвом відомого історика Ярослава Дашкевича відкрила нові можливості для становлення і розвитку Андрія як науковця. Його наставник підтримав поглиблене вивчення джерел до історії української символіки, допомагав потрапити в архіви й бібліотеки інших країн, сприяв науковим публікаціям свого підлеглого. Разом з Андрієм шлях у науку почали такі відомі нині науковці як нещодавно померлий Ігор Скочиляс, Мирон Капраль, Ярослав Федорук, Ірина Скочиляс, Надія Бортняк, дещо молодший Андрій Фелонюк. Правду кажучи, перші публікації Андрія Гречила з'явилися значно раніше – його статті про національну символіку публікували в неофіційних «Скарбниці», «Поступі», згодом у «Пам'ятках України». 1996 р. Андрій захистив кандидатську дисертацію «Українська міська геральдика: тенденції розвитку». А 1998 р. вийшло знакове монографічне дослідження А. Гречила «Українська міська геральдика» – перша наукова праця про історію виникнення й розвитку міських гербів на наших теренах протягом XIV-XX ст. Окрім залучення численних архівних документів, у т. ч. й доти не відомих, та багатой літератури, які дозволили простежити еволюцію міської символіки в різні епохи, автор поставив перед собою амбітну мету: визначити шляхи розвитку й основні завдання міського герботворення в нових умовах незалежної України. Виробленню такої методики сприяли щорічні наукові конференції, які Українське

геральдичне товариство проводило спільно з Історичним архівом, Інститутом археографії, Інститутом історії та ін. з 1990 р., та систематичне видання з 1993 р. вісника УГТ «Знак» (ред. А. Гречило). Найважливішим досягненням УГТ стало опрацювання загальних засад, термінології, єдиних норм герботворення, тобто створення науково-теоретичної бази для всебічного розвитку геральдики в Україні та визначення шляхів подальшої розробки геральдики, прапорництва, генеалогії та інших суміжних дисциплін. Члени УГТ виконали багато практичних робіт у галузі місцевої символіки, зокрема відновили давні чи розробили нові герби й прапори або надали консультації з цих та інших питань для сотень, а може, й тисяч міст і сіл України. Робота УГТ отримала високу оцінку на міжнародному рівні. Від 1995 р. УГТ є членом Міжнародної федерації вексилологічних асоціацій (FIAV) та Міжнародної конфедерації генеалогії та геральдики (SIGN). Андрій Гречило з 2004 р. є членом Міжнародної академії геральдики (AIH). 2012 року Андрій став доктором історичних наук на підставі праці «Українська територіальна геральдика» (2010). Особисто мені приємно згадати нашу напружену спільну працю над цікавою книгою «Герби міст України (XIV – перша пол. XX ст.)», виданою у Києві 2001 р. Особливо слід відзначити вирішальну роль членів УГТ в утвердженні української національної символіки на державному рівні, які були авторами важливих публікацій про наш історичний герб і прапор (Б. Якимович, А. Гречило, К. Гломозда, Я. Дашкевич), а згодом опрацювали остаточний варіант Малого Державного герба України (автори А. Гречило, І. Турецький, О. Кохан).

2018 р. на Форумі видавців у Львові Гран-прі отримала книга Андрія Гречила «Наш герб. Українські символи від княжих часів до сьогодення». Визнанням високого авторитету Андрія Гречила є його запрошення до комісій Верховної Ради з питання заснування нагород, Президентської – з державних нагород і геральдики, до конкурсної комісії з Великого Державного герба.

Іван СВАРНИК

ЛІТЕРАТУРА

Андрій Гречило [Текст] : бібліографічний покажчик [Текст] / упоряд.: Н. Кіт, І. Скочиляс; Львів. від-ня І-ту укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – Львів, 2013. – 64 с.

Львівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України [Текст] : бібліографічний покажчик (1992-2012) / упоряд: М. Капраль, Н. Кіт, І. Скочиляс [та ін.]; Львів. від-ня І-ту укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – Львів, 2012. – 336 с. – Із змісту: [про А. Гречила]. – С. 99-133.

Національний прапор над Львовом [Текст] / упоряд. Р. Матковський. – Львів, 2011. – 272 с. – Із змісту: [про А. Гречила]. – С. 92, 93.

грудень

Наукове товариство ім. Шевченка (НТШ)

До 150-річчя з часу створення (1873)

У середині ХІХ ст., зокрема після смерті царя Миколи ІІ (1855), у Російській імперії почалася лібералізація суспільно-політичного життя. Уряд оголосив амністію членам Кирило-Мефодіївського братства. 1857 р. повернувся з заслання Тарас Шевченко, який разом із М. Костомаровим долучився до видання задуманого Кулішем часопису «Основа». У Києві виникла громада – гурток студентів, викладачів та іншої інтелігенції. Були започатковані недільні школи для дорослих по всій Наддніпрянщині. Народницькі тенденції виявились у діяльності гуртка «хлопоманів» на чолі з В. Антоновичем, які відмовилися від польської мови й стали переконаними українцями. Вибух польського повстання 1863 р. зумовив політичні репресії не лише проти польського руху, а й проти українців. Того ж року був виданий Валуєвський указ про заборону книгодрукування українською мовою. Однак це не зупинило діяльність Антоновича, Драгоманова, Чубинського та інших патріотів. У Києві діяло Південно-Західне відділення імператорського

географічного товариства, почала виходити газета «Кіевській телеграф», вийшла фундаментальна збірка «Историческіе песни малороссійскаго народа». 1876 р. для подолання «українофільського» руху й протидії поширенню ліберальних ідей Драгоманова цар підписав Емський указ, який не лише заборонив видання будь-яких українських книг, але і ввезення їх з-за кордону. Почалися репресії проти українських діячів – Драгоманова, Вовка, Зібера, Подолинського. У такій скрутній ситуації провідники українського руху звернули увагу на Галичину, де панували значно ліберальніші порядки й існувала можливість розвитку українства.

У грудні 1873 р. у Львові була заснована науково-культурна громадська організація, яка довгі роки виконувала функції всеукраїнської академії наук – Літературно-наукове товариство ім. Шевченка (згодом Наукове товариство ім. Шевченка – НТШ). Воно було створене завдяки спільним зусиллям національно свідомої інтелігенції з Наддніпрянської України та Галичини. Фінансовою основою для створення послужили 20 тис. австрійських корон, пожертвованих Єлизаветою Милорадович. Фундаторами товариства також виступили О. Кониський, Д. Пильчиків, М. Жученко, С. Качала. Метою товариства було «вспомогати розвою руської (малоруської) словесності». Першими головами товариства були К. Сушкевич (1874-1885), С. Громницький (1885-1886), Д. Гладилевич (1886-1892).

У перше десятиліття діяльність товариства мала скромний характер: його коштом вийшли два річники журналу «Правда» та «Дослідження у галузі руської мови» (1880, німецькою мовою) О. Огоновського. З 1885 р. товариство перебрало видання журналу «Зоря» (виходив до 1898 р.), який став всеукраїнським літературним органом і поширювався (після заборони 1894 – нелегально) у Наддніпрянській Україні. Наприкінці 1880-х років у середовищі київської Громади (В. Антонович та О. Кониський) визріла ідея перетворення товариства у виключно наукову установу. У Галичині цю ідею підтримала група народовців на чолі з О. Барвінським, яка задля досягнення культурно-просвітницьких цілей пішла на

компроміс з польськими та австрійськими урядовими колами (т. зв. «нова ера»). Відповідно до цього плану, 1892 р. товариство перейменовано у НТШ. Головним завданням реорганізованого товариства було «плекати та розвивати науку і штуку в українсько-руській мові, зберігати та збирати всякі пам'ятки старовинності і предмети науки України-Руси». Утворено три секції – філологічну, історико-філософську, математично-природознавчо-лікарську. Секції формували комісії. Розпочалась організація бібліотеки і музею НШТ. З 1892 р. почав виходити головний друкований орган товариства – «Записки НТШ» (ред. 1-го тому Ю.Целевич, 2-4-го томів – О. Барвінський). Першими головами реорганізованого товариства були Ю. Целевич (1892-1893) і О. Барвінський (1893-1897). Період найбільшого розвитку НТШ розпочався 1894 р. з переїздом до Львова М. Грушевського. З 1894 р. він очолив історико-філософську секцію, а 1897 р. був обраний головою НТШ, з 1895 р. став редактором «Записок НТШ» і перебрав на себе всю видавничу діяльність товариства. За час його головування НТШ видало близько 800 томів наукових праць, зокрема 112 томів «Записок». М. Грушевський започаткував низку інших періодичних видань: «Хроніка НТШ» (тт. 1-74, 1900-1939), «Збірник історико-філософської секції НТШ» (тт. 1-17, 1898-1934). У цій серії вийшло вісім томів (1898-1913) його «Історії України-Руси», «Збірник філологічної секції» (тт. 1-23, 1898-1937), «Збірник математично-природничо-лікарської секції» (тт. 1-32, 1897-1939), «Жерела до історії України-Руси» (тт. 1-22, 1895-1924), «Українсько-руський архів» (тт. 1-15, 1906-21), «Етнографічний збірник» (тт. 1-40, 1895-1929), «Студії з поля суспільних наук і статистики» (тт. 1-5, 1909-1938) та ін. Крім М. Грушевського, винятково велику роль у формуванні академічного обличчя НТШ відіграли І. Франко та В. Гнатюк, які очолювали різні структурні одиниці товариства, редагували серійні та окремі видання, зокрема випускали у 1898-1905 рр. «Літературно-науковий вістник» та керували Українською видавничою спілкою. З їх ініціативи 1898 р. була проведена реформа статуту НТШ, згідно з яким звання «дійсного члена товариства» присвоювалося лише на підставі

наукової кваліфікації. Відповідно до статуту 1899 р. був вибраний перший академічний корпус учених – членів НТШ у складі 32 осіб як із західноукраїнських, так і східноукраїнських земель. Серед них були В. Антонович, Ф. Вовк, І. Горбачевський, М. Грушевський, Ю. Сіцинський, Я. Шульгин, В. Щурат, пізніше І. Крип'якевич, З. Кузеля, В. Липинський, А. Кримський, І. Пулюй та ін. Окрім українських учених, до складу товариства 1903-1914 рр. почесними членами прийняли 19 чужинців, науковців зі світовим ім'ям – В. Бехтерева, Я. Бодуена де Куртене, О. Брюкнера, А. Єнсена, О. Пипіна, О. Шахматова, В. Ягіча та ін. Згодом їх лави поповнили А. Айнштайн, М. Планк, А. Йоффе, А. Мазон, Т. Масарик, А. Пенк, О. Смакула та ін.

Після приєднання Галичини до СРСР радянська влада 1940 р. ліквідувала НТШ. Щоправда, українські вчені стали викладачами університету й інших вишів. Професорами були К. Студинський, М. Возняк, І. Крип'якевич, М. Панчишин, В. Щурат, Ф. Колесса, П. Франко та ін. Під час II Світової війни частина вчених перебралася на захід і 1947 р. відновила НТШ у Німеччині, продовжуючи наукову діяльність на еміграції. Завдяки великим організаційним зусиллям І. Раковського, В. Кубійовича, З. Кузелі, М. Чубатого, Я. Пастернака й інших учених знову почали виходити «Записки» НТШ, був заснований Інститут Енциклопедії Українознавства.

З часом осередки НТШ було засновано у США, Канаді, Австралії. Плідно працювали О. Пріцак, А. Жуковський, О. Субтельний, В. Косик, Я. Падох, Л. Винар, Р. Смаль-Стоцький та їхні колеги. А 21 жовтня 1989 р. діяльність НТШ відновили у Львові. Головою товариства став Олег Романів, ученим секретарем Олег Купчинський. Провідною думкою видатних учених, які долучилися до відновлення НТШ, було подолання радянського спадку в українській науці, створення альтернативи до забюрократизованої АН УРСР, розвиток незалежних наукових досліджень у різноманітних сферах. Цю місію НТШ виконало з честю.

Іван СВАРНИК

ЛІТЕРАТУРА

Бібліографія Записок Наукового товариства імені Шевченка. Томи I – ССXL. 1892-2000 [Текст] / уклад. В. Майхер. – Львів, 2003. – 742 с.

Гелей С. Гуманітарні науки в дослідженнях Наукового товариства ім. Шевченка [Текст] / С. Гелей // Виміри української ідентичності. Дослідження, опубліковані у виданнях Наукового товариства імені Шевченка в Україні за період із 2011 по 2022 роки. – Львів, 2022. – С. 617-676.

Дух, наука, думка, воля [Текст] : пам'ятка користувачеві до 140-річчя з часу заснування НТШ / упоряд. О. Іванців; ред. Д. Дигас; ЛОУНБ. – Львів, 2014. – 10 с.

Кубійович В. Нарис історії Наукового товариства ім. Шевченка (1873-1949) [Текст] / В. Кубійович. – Львів, 1991. – 53 с.

145 років Наукового товариства ім. Шевченка [Текст] : збірник статей і матеріалів / упоряд. А. Фелонюк. – Львів, 2019. – 208 с.

ЗМІСТ

ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПЕРЕЛІК ДАТ	3
Василь СТУС <i>До 85-річчя від дня народження (І. Чорновол).....</i>	18
Володимир СТАРОСОЛЬСЬКИЙ <i>До 145-річчя від дня народження (І. Сварник).....</i>	20
Мирослав СИМЧИЧ <i>До роковин смерті...(довідка).....</i>	24
Мар'яна САВКА <i>До 50-річчя від дня народження (Л. Цюцюра).....</i>	25
Дарія РЕБЕТ <i>До 110-річчя від дня народження (Т. Яворська).....</i>	29
Юрій ШУХЕВИЧ <i>До 90-річчя від дня народження (М. Москва).....</i>	32
Зорян ПОПАДЮК <i>До 70-річчя від дня народження (І. Сварник).....</i>	36
Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ <i>До 200-річчя від дня народження (Є. Салевич).....</i>	40
Василь КУЙБІДА <i>До 65-річчя від дня народження...(довідка).....</i>	42
Богдан ЧАЙКОВСЬКИЙ <i>До 80-річчя від дня народження (Н. Студня).....</i>	44
Львівське обласне Товариство української мови ім. Шевченка <i>До 35-річчя з часу заснування (за матеріалами Я. Пітка).....</i>	46
Петро МІРЧУК <i>До 100-річчя від дня народження (за матеріалами І. Бігуна).....</i>	50
Українська Гельсінська спілка <i>До 35-річчя з часу заснування (за матеріалами В. Куйбіди).....</i>	54
Галина ПАГУТЯК <i>До 65-річчя від дня народження...(довідка).....</i>	58
Петро ШКРАБ'ЮК <i>До 80-річчя від дня народження (за матеріалами В. Марусика).....</i>	61
Євген ШТЕНДЕРА <i>До роковин смерті (за матеріалами В. Катрушенка).....</i>	65
Левко ЛУК'ЯНЕНКО <i>До 95-річчя від дня народження (за матеріалами інтернет-видань).....</i>	69
Богдан СТЕЛЬМАХ <i>До 80-річчя від дня народження (О. Вахула).....</i>	72
Андрій ГРЕЧИЛО <i>До 60-річчя від дня народження (І. Сварник).....</i>	76
Наукове товариство ім. Шевченка (НТШ) <i>До 150-річчя з часу створення (І. Сварник).....</i>	79